

Разследване на трафик на хора с цел трудова експлоатация:

Наръчник за служители на
правоохранителните органи и
инспекциите по труда

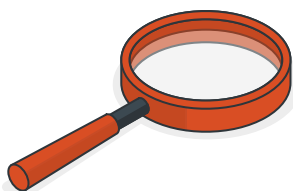
A stylized illustration of a magnifying glass with a dark blue handle and a light blue frame, set against a solid orange background. The lens is empty and reflects the background color.

Пека Илинен
Анина Йокинен
Ана-Грета Пекаринен
Наталия Олус
Катя-Пиа Йену

Разследване на трафик на хора с цел трудова експлоатация:

Наръчник за служители на
правоохранителните органи и
инспекциите по труда

Пека Илинен
Анина Йокинен
Ана-Грета Пекаринен
Наталия Олус
Катя-Пиа Йену

2020
Хелзинки

Автори:

Пека Илинен, Анина Йокинен,
Ана-Грета Пекаринен,
Наталия Олус и Катя-Пиия Йену

Изследване по страни:

България: Антон Кожухаров
и Владимир Николов

Естония: Ана Маркина, Симоне
Еелма, Игор Кротенко, Ардо Ране

Финландия: Пека Илинен,
Анина Йокинен,
Ана-Грета Пекаринен,
Катя-Пиия Йену и Томас Скур

Латвия: Ласма Стабина, Юри
Мисюн, Любов Масалска-Ражина
и Байба Пукакалн

Оформление и илюстрации:

Леа-Маджа Лайтенен
www.leamajja.works

Логото и останалите графични
елементи в публикациите по
проект FLOW са изработени от
Симон Галионе www.simonegi.it

Организациите, участващи
в инициатива, проведоха
обучителни семинари със
служители на правоохранителните
органи и инспекциите по труда,
за да има настоящата публикация
възможно най-голямо практическо
приложение. Изказваме
благодарност на всички, които
предоставиха коментари.

Отпечатано в Хелзинки от
Европейския институт за контрол
и превенция на престъпността
(HEUNI) през 2020 г.

Настоящата публикация
е финансирана от
Фонд „Вътрешна
сигурност – Полиция“ на
Европейския съюз.

Съдържанието на публикацията
представя гледната точка на
нейните автори, които единствени
носят отговорност за нея.
Европейската комисия не отговаря
за начина, по който може да бъде
използвана съдържащата се в нея
информация.

ISBN 978-952-7249-40-6 (paperback)

ISBN 978-952-7249-41-3 (PDF)

ISSN 1799-5590

ISSN-L 1237-4741

Ministry of the Interior
Republic of Latvia

CENTER FOR
THE STUDY OF
DEMOCRACY

Съдържание

Увод	8
Какво представлява трафикът на хора	11
Анализ на оперативния контекст и сътрудничеството между институциите	16
Установяване на случаи на трафик на хора	22
Интервенция при трафик на хора	26
Подходи и методи при разследването и събиране на доказателства	29
Задържане и разпити	38
Предизвикателства при превода	40
Закрила на жертвите	43
Първоначални мерки	43
Последващи мерки	46
Сътрудничество с прокуратурата	48
Разследване на финансови престъпления	51
Финансови престъпления	51
Парични потоци	54
Пране на пари	55
Конфискация на имущество	57
Разследване за налагане на забрана за упражняване на стопанска дейност	59
Директива за санкции спрямо работодателите	61
Международно сътрудничество: съвместни екипи за разследване	64
От предизвикателства към успешни разследвания	69
Използвана литература	74
Контролен лист 1. Идентифициране на трудовата експлоатация (за инспектори по труда и други органи)	78
Контролен лист 2. Въпроси при разговор с жертвите	84

Увод

Идентифицирането и разследването на трафика на хора с цел трудова експлоатация поставя редица предизвикателства пред правоохранителните органи и инспекторатите по труда. Това често са международни престъпления, при които работници от една или няколко държави биват изведени зад граница и поради уязвимото си положение и неосведомеността си стават жертва на престъпна експлоатация под различни форми. Трудовата експлоатация е особено често срещано явление в трудоемки сектори като ресторантьорството, услугите по почистване, земеделието и строителството [вж. 7; 9; 3]. Извършителите на престъпления се стремят да прикриват престъпната си дейност с всякакви средства, включително като заплашват жертвите, за да не докладват за експлоатацията, на която са подложени. В крайна сметка основният мотив за извършването на престъплението трудова експлоатация е реализирането на максимални финансови печалби. За съжаление, трудовата експлоатация може да бъде изключително доходоносна, поради незначителния риск от залавяне на извършителите [8].

Настоящата публикация е разработена с финансовата подкрепа на ЕС в рамките на инициативата FLOW¹ и е предназначена за правоохранителните органи и службите за инспекция по труда в България, Естония, Латвия и Финландия. Тя цели да повиши информираността относно трудовата експлоатация и да предложи конкретни стъпки за идентифицирането и разследването на това престъпление. Инструментът до голяма степен се базира на опита на финландската полиция и службите „Инспекция по труда“, тъй като броят на идентифицираните и разкритите случаи на трафик с цел трудова експлоатация във Финландия, завършили с осъдителни присъди, е изключително висок в сравнение с европейските стандарти.

Инструментът съдържа кратък преглед на стъпките при провеждане на наказателно разследване за трафик на хора с цел трудова експлоатация — от подаването на сигнал в началната фаза,

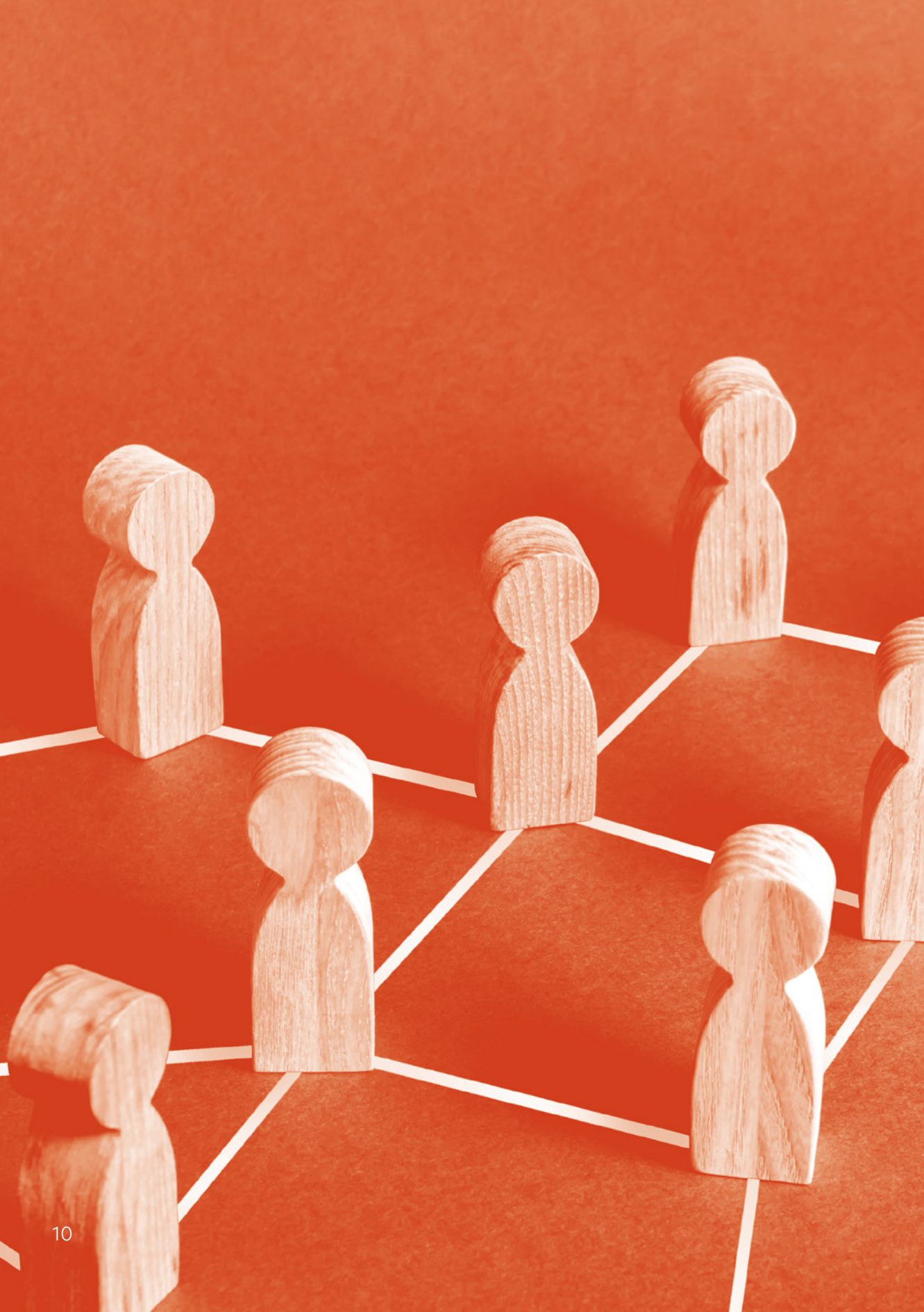
¹ Flows of illicit funds and victims of human trafficking: uncovering the complexities 814791 – FLOW – ISFP-2017-AG-THBX

до практическото развитие и приключването на процеса в съдебната фаза и евентуално предприетите последващи действия. Представени са и примери от практиката, които илюстрират основните аспекти при установяването на жертвите и извършителите. За идентифицирането на потенциалните случаи на трафик с цел трудова експлоатация по време на проверки е разработен контролен лист за инспекторите по труда и служителите на други компетентни контролни органи, който съдържа указания за стъпките, които следва да се предприемат при съмнения, като подаване на сигнал до полицията, прокуратурата и/или други органи и служби, предоставящи услуги на жертвите на трафик. Разработен е и втори контролен лист, предназначен за разговори с потенциални жертви с цел да се установят признаци на трафик или принудителен труд.

Описаните реални случаи и добри практики от България, Естония, Латвия и Финландия са използвани, за да се очертаят ефективните мерки за превенция, разкриване и разследване на трафика на хора чрез сътрудничество между полицията, прокуратурата, следствието, инспекциите по труда, други компетентни органи и националните доставчици на услуги за жертвите на трафик. Разгледани са и въпроси, свързани с провеждането на събеседвания, разпити на свидетели и обвиняеми, както и използването на преводачи с акцент върху предизвикателствата и добрите практики.

Успехът на разследванията до голяма степен зависи от това цялата относима към случая информация своевременно да се подава към компетентните национални правоохранителни органи – полицията и прокуратурата, което предоставя възможност за намеса в полза на жертвата и събиране на достатъчно доказателства. Изключително важно е и сътрудничеството между различните институции, като при бързо развиващи се ситуации е полезно техните роли и отговорности да са ясно определени.

Какво представлява трафикът на хора

Трафикът на хора е сложно/комплексно престъпление, което представлява съвкупност от три основни елемента – показани във Фигура 1. Всеки един от тези елементи трябва да бъде надлежно доказан, за да може конкретният случай да попадне в приложното поле на дефиницията на трафик на хора, съдържаща се в Протокола от Палермо².

Фигура 1. Състав на престъплението трафик на хора

ИЗПЪЛНИТЕЛНО ДЕЙНИЕ (това, което е извършено)	СРЕДСТВО (начин на извършване)	ЦЕЛ (защо е извършено)
<ul style="list-style-type: none"> ○ набиране ○ транспортиране ○ трансфер ○ укриване или ○ приемане на лицата. <p><i>2 Протокола за предотвратяване, противодействие и наказване на трафика с хора, особено жени и деца, допълващ Конвенцията на ООН срещу транснационалната организирана престъпност.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> ○ отправяне на заплахи или използване на сила ○ принуда ○ отвличане ○ измама ○ заблуда ○ злоупотреба с власт или възползване от положение на уязвимост, или ○ предоставяне на плащания или други ползи за лицето, което контролира жертвата. 	<ul style="list-style-type: none"> ○ експлоатация, включително експлоатация на други лица за проституция ○ сексуална експлоатация ○ принудителен труд ○ робство или сходни практики, както и ○ отнемане на телесни органи.

Необходимо е да бъде доказано, че целта е била принудителен труд, освен ако съгласно националното законодателство понятието няма по-широк смисъл, като например трудова експлоатация или обстоятелства, които са несъвместими с човешкото достойнство, т.е. не съдържа определение, което е приложимо и към случаите на трудова експлоатация. По отношение на определението за принудителен труд, подготвителните материали на националното законодателство често съдържат позовавания на Конвенция № 29 относно принудителния или задължителния труд на Международната организация на труда (МОТ) от 1930 г. и на Конвенция № 105 относно премахването на принудителния труд от 1957 г. По смисъла на член 2 от Конвенция № 29 понятието „принудителен или задължителен труд“ означава всяка работа или служба, изисквана от лице под заплахата на каквото и да е наказание и за която това лице не се е съгласило доброволно да я извършва. С други думи, полагащото труд лице винаги трябва да има свободен избор за извършването за определена работа, както и за прекратяване на трудовото правоотношение.

Налагането на работа или служба под заплахата на наказание, съгласно определението на МОТ, е наказуема практика. Прилагането на една или повече от следните практики е признак за налагане на насилствен труд [4, р. 20-21]:

- физическо или сексуално насилие или заплахата за използването на такова насилие;
- ограничаване на движението на лицето, например чрез държане в затворено пространство или недопускане на контакт с общността в приемащия район или страна;
- държане в подчинение чрез дълг или полагане на труд за изплащането на дълг, например за покриване на разходите за осигуряване на работа или транспорт;
- удържане на възнаградението или отказ от изплащането му;
- задържане на документи за самоличност – паспорти, лични карти и др.
- използване на заплахата за предаване на органите на властта.

Следователно при преценката на елемента „принуда“ по отношение на полагаания труд особено внимание следва да се обърне на средствата за контрол, например обстоятелства, които не позволяват на полагащото труд лице да напусне работа: зависимост от работодателя поради паричен дълг, уязвимо положение в резултат на незнание или липса на възможности.

По сходен начин, ако предложението за работа е заблуждаващо или фалшиво, полученото съгласие от страна на работника/служителя не може да се счита за информирано и доброволно [5, р. 12–13].

Наличието на средства, използвани за контрол, за увеличаване на дълговете и за ограничаване на свободата на придвижване и независимост на полагащите труд лица, са обстоятелства, които лишават от тежест и правят невалидно всяко първоначално дадено от тяхна страна съгласие. С други думи, принудителният труд не включва непременно заплахата, насилие и физически контрол над работника/служителя.

За наличието на престъплението трафик на хора в международноправен контекст трябва да бъдат установени и доказани и трите кумулативни елемента: изпълнителното деяние, средството/начинът на извършване и специалната експлоатационна цел. Най-често средството/начинът на извършване се проявява в заблуждаване относно условията на труд, жилището и заплащането, използване на принуда за полагане на извънреден труд срещу ниско възнаграждение или въобще без заплащане и злоупотреба с посочените зависимости и несигурност, за да остане лицето в това положение. В определени ситуации могат да се наблюдават и заплахи с насилие или упражняване на действително насилие, задържане на документи и банкови карти, както и сплашване чрез различни закани. Когато работникът/служителят не е в състояние да напусне трудовото правоотношение поради пълния контрол, упражняван от работодателя, ситуацията попада в приложното поле на трафика на хора и съставлява престъпление. Трафикът с цел трудова експлоатация често е съпроводен от финансови престъпления и други правонарушения, които са разгледани по-подробно в главата, посветена на разследването на финансови престъпления.

В българския контекст определението за трафик на хора и приложимия наказателноправен режим се съдържат в Глава втора, Раздел IX от Особената част на Наказателния кодекс на Република България (НК), по-конкретно чл. 159а – 159г. В член 159а, ал. 1 от НК се съдържа легалното определение на престъплението трафик на хора съгласно българското материално наказателно право.

Чл. 159а от Наказателния кодекс на Република България

(1) Който набира, транспортира, укрива или приема отделни лица или групи от хора с цел да бъдат използвани за развратни действия, за принудителен труд или за просия, за отнемане на телесен орган, тъкан, клетка или телесна течност или за да бъдат държани в принудително подчинение независимо от съгласието им, се наказва с лишаване от свобода от две до осем години и глоба от три хиляди до дванадесет хиляди лева.

Посочената дефиниция може да бъде определена като много добра, като тя описва всички елементи, които трябва да са налице, за да се приеме, че определено, конкретно извършено деяние представлява престъпление. Сред изброените в текста цели, изрично са посочени използването за принудителен труд и държането в принудително подчинение. Огромно предимство на българския наказателноправен модел е ирелевантността на съгласието на пострадалия – дори и жертвата да е дала своето съгласие, ако са налице описаните в състава елементи, ще е налице трафик на хора и извършителите ще подлежат на наказателно преследване.

На следващо място, по основния състав на престъплението не е необходимо да е използвано и специално средство/начин на извършване – принуда, заблуждение, злоупотреба и т.н. Следователно съгласно българското наказателно право минималният стандарт включва доказване само на два от горепосочените три елемента на престъплението, очертани в международните актове, а именно: една от формите на изпълнителното деяние и специалната цел.

В случай че е бил използван и някой от специалните начини за извършване, визирани в чл. 159а, ал. 2 от НК, деянието ще представлява квалифициран (по-тежко наказуем) състав на престъплението:

(2) Когато деянието по ал. 1 е извършено:

1. спрямо лице, ненавършило осемнадесет години;
2. чрез използване на принуда или чрез въвеждане на лицето в заблуждение;
3. чрез отвличане или противозаконно лишаване от свобода;
4. чрез използване състояние на зависимост;
5. чрез злоупотреба с власт;
6. чрез обещаване, даване или получаване на облаги;
7. от длъжностно лице при или по повод изпълнение на службата му,

наказанието е лишаване от свобода от три до десет години и глоба от десет хиляди до двадесет хиляди лева.

Чл. 159а, ал. 3 дефинира още един състав на престъплението, а именно:

(3) Когато деянието по ал. 1 е извършено спрямо бременна жена с цел продажба на детето, наказанието е лишаване от свобода от три до петнадесет години и глоба от двадесет хиляди до петдесет хиляди лева.

Системата на престъплението включва, наред с вътрешния трафик, и уредба на случаите на външен/международен/трансграничен трафик на хора (чл.159б от НК), състав на т.н. експлоатационен трафик (чл.159в от НК) и трафик на хора, представляващ „опасен рецидив“ или форма на организирана престъпна дейност (чл.159г от НК).

Анализ на оперативния контекст и сътрудничеството между институциите

Трафикът на хора и проявленията му могат да бъдат идентифицирани при изпълнението на рутинните задължения от страна на редица органи. Не само правоохранителните и правоприлагащите органи – полицията, прокуратурата, следствието, Държавната агенция „Национална сигурност“ и съда, но също така и инспекциите по труда, данъчните и други контролни органи, както и НПО, и синдикатите са в позиция да установят евентуални случаи на трудова експлоатация и трафик. На местно равнище полицията, прокуратурата, инспекциите по труда и всички останали институции и организации следва да си сътрудничат при идентифицирането на икономическите сектори, в които има вероятност да е налице трафик с цел трудова експлоатация, както и на рисковите групи (независимо дали са жертви или извършители). В градовете трудова експлоатация обикновено се наблюдава в ресторантьорството, строителството и чистотата, докато в селските райони най-рискови са сезонните работници в земеделските стопанства (например берачи на плодове). В Таблица 1 са представени рискови групи и места с повишен риск, както и граждани и служители, които могат да се натъкнат на случаи на трафик или да установят такива.

Таблица 1. Рискови групи, места с повишен риск и ангажирани страни, които могат да се натъкнат на случаи на експлоатация или да установят такива [1]

Рискови групи	Ангажирани страни, които могат да се натъкнат на случаи на трафик или да установят такива
<ul style="list-style-type: none"> ○ мигранти (включително граждани на ЕС и командировани работници) ○ нелегални мигранти ○ лица, търсещи убежище ○ лица с бежански статут ○ сезонни работници ○ чуждестранни студенти 	<ul style="list-style-type: none"> ○ инспектори по труда ○ полицейски служители ○ служители на Прокуратурата ○ служители на Държавна агенция „Национална сигурност“ ○ служители на съдебните органи ○ здравни/противопожарни/данъчни/социални инспектори ○ синдикати ○ социални работници ○ медицински служители
<p>Места с повишен риск</p>	
<ul style="list-style-type: none"> ○ големи строителни площадки, където са наети работници мигранти ○ големи земеделски стопанства, в които работят мигранти ○ съоръжения за третиране на отпадъци, в които работят мигранти ○ райони с магазини, козметични салони и/или услуги за превод на пари на определени мигрантски общности 	<ul style="list-style-type: none"> ○ представители на неправителствени организации ○ служители на институции и организации, предоставящи услуги за подкрепа на жертви ○ членове на групи за подкрепа на мигранти/бежанци ○ представители на организации на мигрантските общности ○ служители на миграционните власти ○ граждани

Често срещано е служителите на компетентните органи и други заинтересовани страни да попадат на жертви на трудова експлоатация, без да могат да ги разпознаят като такива. Най-сериозното предизвикателство, както при идентифицирането на случаите на трафик, така и при междуинституционалното сътрудничество, е да бъде установена пълната картина.

Няколко въпроса могат да подпомогнат установяването на жертви на трафик сред рисковите групи:

- Колко членове на съответната група живеят във Вашия град?
- В кои отрасли работят и какви работни места заемат?
- Къде живеят и как пътуват до работното си място?
- Какви са данните за произхода и какъв е демографският профил на тази част от населението?
- Какви са условията на труд и възнагражденията на тези хора?
- Запознати ли са с правата си? Получават ли подкрепа и имат ли достъп до социални услуги?

Инспекторите по труда са в особено благоприятна позиция, тъй като те могат да установят характеристиките на трудовата експлоатация в хода на своите рутинни проверки (вж. Контролен списък 1 за повече подробности). Съвместните проверки на полицията, прокуратурата, инспекциите по труда и данъчните власти, както в България, така и в Естония, Латвия и Финландия са пример за добри практики. Други органи, като здравните инспекции и Агенцията по безопасност на храните, също могат да играят ключова роля, както става ясно от следващия пример.

Добра практика от Финландия: Засилено институционално сътрудничество при съвместни проверки на овощни стопанства

През лятото на 2019 г. полицията в Източна Финландия разработва модел за съвместни операции с органите по труда и данъчните власти. Целта е да се засили надзорът на овощните стопанства в областите Северен Саво и Северна Карелия. Службата по пожарна безопасност и защита на населението и службата по безопасност на храните също се включват в тези проверки. Земеделските стопанства са избрани въз основа на предварително проведен от компетентните органи анализ. Инспектираните стопанства наемат над 300 сезонни работници годишно, главно от Източна Европа. На предварителни срещи подробно са обсъдени мерките за инспекция, ролите на представителите на всеки орган, разпределението на задълженията и дейностите, и е направен брифинг относно трафика на хора. Съгласно разработения модел за Източна Финландия полицията координира и ръководи проверките, а другите органи действат съобразно правомощията си. Представителите на компетентните органи са придружени от преводач от руски език, осигурен е и превод по телефона. Полицията и инспекциите по труда използват предварително преведени въпросници за интервюта с част от работниците/служителите и проверяват документите им за самоличност, разрешителните им за пребиваване и визите им. Службата по пожарна безопасност и защита на населението и органите по безопасност на храните също провеждат своите проверки. Както съобщават медиите, проверките на място показват, че със сигурност е необходим постоянен надзор, тъй като във всички проверени земеделски стопанства са констатирани несъответствия при пожарната безопасност, отчитането на работното време и ведомостите. Особено полезна информация при инспекциите е събрана от проведените разговори с работниците.

Един от възможните подходи за ефективно сътрудничество и информационен обмен е създаването на национална мрежа и респективно регионални мрежи от експерти, които да са представители на различните институции и организации, ангажирани с политиката в сферата на борбата с трафика на хора на национално и на местно ниво. Така например, в Кралство Белгия в полицейските управления, прокуратурите, трудовите инспекции, социалните служби и съдилищата са определени специални служители, които отговарят за случаите на трафик на хора. Превенцията на трафика и трудовата експлоатация е приоритет в политиката на Белгия, в резултат на което правителството е създадо и финансира специализирани структури за ограничаване и борба с този род престъпления. Във Финландия националната система за подкрепа на жертви на трафик е свързана с почти всички имиграционни поделения на полицията. В отделните държави може да бъде изградена мрежа от местни координационни механизми, която да е базирана и да използва капацитета на горепосочените институции. За тази цел е необходимо да бъде определен нарочен служител във всяка институция или организация. Следването на този модел, с наличието на национален координационен механизъм, свързан и сътруднически с отделните местни структури, ще позволи осъществяването на адекватна политика, постоянен мониторинг, целесъобразно разпределение на ресурсите, както и своевременна и правилна мултидисциплинарна реакция по всеки един конкретен случай.

В България Националният механизъм за насочване и подпомагане на жертви на трафик на хора дава общата рамка за сътрудничество, която има за цел да позволи на държавните институции да изпълняват задълженията си към жертвите и да координират действията си, като си партнират стратегически с неправителствени и международни организации и гражданското общество.

Основните цели на Националния механизъм са да се гарантират правата на човека и да се осигурят ефективна грижа и насочване на жертвите към съответните услуги. В качеството си на национален координиращ орган Националната комисия за борба с трафика на

хора координира изпълнението на Националния механизъм и организира и координира взаимодействието между различните институции и организации, участващи в процеса, сред които Главна дирекция „Борба с организираната престъпност“ и Дирекция „Миграция“ към Министерството на вътрешните работи, Изпълнителна агенция „Главна инспекция по труда“, Агенцията по заетостта и Агенцията за социално подпомагане към Министерството на труда и социалната политика, Министерството на здравеопазването, както и НПО, подкрепящи жертвите, като Фондация „Асоциация Анимус“, Фондация „Здраве и социално развитие“, Фондация „SOS – семейства в риск“ и други.

Установяване на случаи на трафик и трудова експлоатация

Идентифицирането на случаи на трудовата експлоатация и трафик с цел трудова експлоатация не е лесна задача, тъй като в общия случай жертвите се страхуват от компетентните органи. В този смисъл установяването на експлоатация обикновено изисква много добро познаване на трафика на хора, както като престъпление, така и като обществен феномен. Съществуват различни контролни листове, които могат да подпомогнат идентифицирането на жертвите на трафик на хора. Уебсайтът на Националната комисия за борба с трафика на хора (<https://antitraffics.government.bg/>) съдържа много полезни материали относно Националния механизъм за насочване и подпомагане на жертви на трафик на хора, както и информация относно идентифицирането на случаи на трафик на хора и свързаните с това индикатори.

Списъците с индикатори са особено полезни и следва да бъдат използвани при всяка релевантна ситуация. Предизвикателството при ползването на контролни листове с такива списъци се състои в

Национална комисия за борба с трафика на хора (КБТХ)

София 1797
бул. „Д-р Г. М. Димитров“ № 52А
тел: +359 2 807 80 50
факс: +359 2 807 80 59
e-mail: office@antitraffics.government.bg

Фондация „Асоциация Анимус“

София 1000
ул. „Екзарх Йосиф“ № 85
тел./факс: +359 2 983 52 05;
983 53 05; 983 54 05
e-mail: animus@animusassociation.org

практическата невъзможност да се обхванат всички възможни форми на експлоатация, злоупотреба и контрол на жертвите.

Когато заинтересовани страни, които не са органи на наказателното разследване, попаднат на възможен случай на трафик на хора в хода на работата си, първото нещо, което следва да предприемат е незабавно да се свържат с полицията или прокуратурата. Контролен лист 1 представя по-подробно стъпките, които инспекторите предприемат при установяване на случай, който може да е свързан с трафик. Жизненоважно е органите, натоварени с функциите на разследване и наказателно преследване, да разполагат с необходимото време и с реална възможност да приложат специфичните за тяхната дейност и разрешени от закона способности за събиране на доказателства (включително и негласни такива – например специални разузнавателни средства), без работодателят да знае, че е заподозрян в престъпление. Що се отнася до местата с повишен риск, особено когато става дума за работници мигранти, е важно да се документират и докладват на полицията и прокуратурата всички извършени наблюдения, установени факти и необичайни признаци. С колкото по-голям обем информация и факти разполагат полицията и прокуратурата, толкова по-лесно ще им бъде достоверно да оценят доколко е сериозна ситуацията.

В най-лошия случай прибързани действия на неупълномощени органи или лица могат да доведат до изпълнение на отпращаните към жертвата заплахи и до реализирането на опасността, в която тя се намира, и съответно до невъзможност пострадащото лице да бъде освободено от контрола на извършителите и да бъде изведено от ситуацията на трафик и експлоатация. Във Финландия например инспекторите по труда и представителите на социалните и здравните служби имат свои собствени указания за действие при установяване на трафик на хора. При всички случаи обаче, останалите институции и организации не бива да забравят, че единствено полицията и органите на прокуратурата и следствието са компетентни и имат правомощия да инициират и да провеждат наказателни разследвания за извършени престъпления. Жертвите, а и самите извършители, не винаги разграничават служителите на правоохранителните органи – полиция, прокуратура и следствие, от служителите на други държавни институции. Това може да застраши разследването, безопасността на жертвата, както и безопасността на съответния служител, попаднал в такава ситуация.

Въпреки че именно полицията и прокуратурата следва да

предприемат действия по установяване на жертвата и извеждането ѝ от състоянието на трафик, изключително важно е да се създаде сътрудничество между различните органи и институции от самото начало и то да не се ограничава само до обмен на информация. Например полицията и прокуратурата могат да потърсят контакт с жертвата във връзка с извършена проверка на здравните служби или инспекцията по труда. След като веднъж доверието на установената жертва бъде спечелено, контактът с нея не бива да се губи. Много малка е вероятността жертвите да се доверят на разследващите органи веднага. Установеният контакт с други институции може да продължи дълго, преди да бъде изградено необходимото ниво на доверие на жертвата с правоохранителните органи – полиция и прокуратура. При сериозни ситуации в извънработно време единственият официален канал за връзка в повечето страни от ЕС е спешният телефонен номер 112. Освен да спечелят доверието на жертвата и да изградят стабилна връзка с нея, ангажираните служители следва своевременно да организират работеща комуникация и координация с всички други компетентни институции и с правоохранителните органи.

В борбата с трафика на хора съществуват редица рискове, свързани с недостатъчния брой на ангажираните професионалисти. Дори на национално равнище, служителите с професионална компетентност и експертни знания в борбата с трафика на хора са ограничен брой. В най-лошия случай това би означавало, че при отсъствие на основното длъжностно лице няма кой да поеме работата по справяне с тежки и критични ситуации.

При възникване на кризисна ситуация, независимо кой орган установи случай на трафик на хора, координационният орган по Националния механизъм за насочване и подпомагане жертвите на трафик предприема първоначалните мерки, които са от изключителна важност. Полицията и прокуратурата следва да бъдат уведомени за случая възможно най-бързо, независимо от това, че съгласно европейските стандарти, при подозрение за трафик на хора, на жертвата следва да бъде предоставена безусловна подкрепа през т.нар. период за размисъл, продължителността на който може да бъде различна и се определя от съответното национално законодателство. Съгласно разпоредбите на българския Закон за борба с трафика на хора, на жертвите на трафик задължително се предоставя 30-дневен срок за размисъл дали да свидетелстват срещу извършителите. По време на този период жертвите имат право на подкрепа, на настаняване в подслон, на безплатна психологическа помощ и на безплатна правна помощ, без да са длъжни да съдействат на разследването. Повече подробности са дадени в следващото каре.

Кризисна интервенция

Кризисната интервенция обхваща всички действия след идентифицирането на жертвата на трафик, включени в стандартната оперативна процедура „Идентификация и насочване“, описани в Националния механизъм за насочване и подпомагане на жертви на трафик.

Кризисната интервенция продължава и през първите дни след насочването на жертвата към специализираните доставчици на услуги, включени в Националния механизъм. Тя представлява спешна краткосрочна психологическа и социална помощ, насочена към най-неотложните нужди на жертвата.

Кризисната интервенция включва следните стъпки:

1. спешно настаняване в Кризисен център;
2. предоставяне на спешна психологическа подкрепа; и
3. предоставяне на спешна социална, медицинска и хуманитарна помощ (вкл. издаване на документ за самоличност и разрешително за пребиваване).

Независимо от желанието на лицето, за което се предполага, че е жертва на трафик, да сътрудничи като свидетел и независимо от това дали срещу извършителите се води наказателно разследване, на всяко такова лице се предоставя период за размисъл. Съгласно чл. 26 от Закона за борба с трафика на хора, този период е 30 дни.

Периодът на размисъл има две основни функции :

- Жертвата може да получи незабавна подкрепа и настаняване в приют с цел възстановяване.
- Успоредно с възстановяването жертвата има възможност да направи информиран избор дали да съдейства за разкриване на трафикантите.

Съгласно чл.25 от Закона за борба с трафика на хора, на лицата, които са жертви на трафик на хора и са изразили съгласие да сътрудничат за разкриване извършителите на трафика, се предоставя статут на специална закрила за срока на провеждане на наказателното производство, която включва:

1. предоставяне на разрешение за продължително пребиваване на територията на Република България за граждани на трети държави – по реда на Закона чужденците в Република България;
2. продължаване престоя в приютите.

Интервенция на правоохранителните органи при установяване на случаи на трафик

Тъй като трафикът на хора е посегателство срещу личната свобода, нарушителят най-често упражнява някаква степен на принуда спрямо жертвата (специфично за българския модел, както беше посочено и по-горе, е възможността да е налице осъществено престъпление трафик и без да е използвана принуда, в това число и ако всички действия са извършени със съгласието на жертвата). В общия случай, при подаване на сигнал за извършено престъпление полицията и прокуратурата предприемат съответните действия, като се провежда разследване съобразно общите установени процедури. Този подход обаче твърде често не работи при противодействието, откриването и разследването на трафик на хора. Например, ако на жертвата бъде изпратена призовка за провеждане на беседа или за провеждането на разпит в качеството на пострадали от трафик, е твърде вероятно призовката да стане достояние на извършителя, който да узнае за извършваната проверка или за провеждането на разследване. Ако се започне мащабна полицейска операция за задържане на извършителите и жертвата бъде разпитана по неправилен начин или в неправилен момент, тя няма да сподели нищо с компетентните органи. Така се стига до ситуация, при която извършителите научават, че са заподозрени, а жертвата не смее да разкаже историята си пред полицията.

Акцията на правоохранителните органи може да подтикне извършителя да заплаши жертвата или да го принуди да я укрие или премести, което би затруднило намирането ѝ и установяването на контакт с нея от страна на властите.

Настоящите насоки за разследване описват ефективни начини за установяване на контакт с жертвата, освобождаването ѝ от състоянието на зависимост и извеждането ѝ от ситуацията на трафик, по такъв начин, че да ѝ бъде оказана реална помощ и жертвата да бъде окуражена да разкаже историята си, което да има за резултат изправянето на извършителите пред правосъдието. Примерът по-долу показва как жертва на трафик може да бъде идентифицирана в резултат на подаден сигнал и как следва да се действа впоследствие.

Добра практика от Финландия: сигнал и идентифициране

Районно полицейско управление във Финландия получава сигнал, в който се докладват съмнения, че местен етнически ресторант експлоатира работниците си. Оказва се, че преди това в ресторанта са правени няколко проверки от полицията, инспекцията по труда и имиграционните власти, но документацията, включително работните графици и разрешителните за работа, е била изрядна. Правени са опити да бъдат интервюирани работниците, но в хода на беседите не е открито нищо подозрително. Поради езиковата бариера, която се е оказала огромно предизвикателство, въпросните интервюта са проведени чрез използване на превод по телефона. Установено е, че паспортите и мобилните телефони са се намирали у работниците по време на извършване на инспекциите.

Въпреки всичко, полицейските служители преценяват, че лицето, поддало сигнала, може да се счита за надежден източник, и извършват допълнителна проверка в информационните масиви на адресните регистрации на работниците. Допълнителните проверки разкриват подозрителни обстоятелства, а именно, че всички работници пребивават на един и същ адрес. Взема се решение, че са налице основания за установяване на контакт с възможните жертви на трафик на хора, за да се проучи допълнително ситуацията.

Подходи при разследването и събиране на доказателства

Разследването се изразява в действия на разследващите органи по събиране на доказателства, които да потвърдят или оборят предположението за извършено престъпление. Различните държави имат национални особености и различни законодателни решения. Българското наказателнопроцесуално право е строго формално, като събирането на доказателствата е допустимо единството по реда, регламентиран в Наказателно-процесуалния кодекс (НПК).

Съгласно чл. 136 от НПК, способности на доказване в наказателното производство са разпит, експертиза, оглед, претърсване, изземване, следствен експеримент, разпознаване на лица и предмети и специални разузнавателни средства. Изброяването е изчерпателно, което означава, че извън посочените, други способности за събиране на доказателства съгласно българското право са недопустими.

Разследването на конвенционалната престъпност обичайно включва провеждане на разпити на свидетели и след събиране на достатъчно доказателства, привличането на извършителите в качеството на обвиняеми. Веднага след привличането на лицето в качеството на обвиняем, това лице се разпитва, като разпитът му е едновременно метод за събиране на доказателства и израз на правото му на защита. В правомощията на полицията е дадено лице да бъде задържано за срок от 24 часа по реда на Закона за Министерството на вътрешните работи. Полицейският арест цели да се реши дали лицето да бъде обвинено. В случай че извършителят бъде привлечен в качеството на обвиняем, прокуратурата може да постанови задържането му до 72 часа на основание чл. 64, ал. 1 от НПК и да внесе искане пред компетентния съд за вземане спрямо обвиняемия на постоянна мярка „задържане под стража“. Единствено

българският съд, при наличието на предпоставките визирани в чл. 63, ал. 1 от НПК и при спазването на определената в закона процедура, с участието на обвиняемия и неговия защитник, е компетентен да остави обвиняемия в ареста и да постанови спрямо него най-тежката мярка за неотклонение, а именно „задържане под стража“.

За разлика от други престъпления, разследването на трафика на хора има свои особености, които често изискват специфичен подход. Когато възникне подозрение за трафик на хора, първо трябва да се определят стратегията на разследването и методите на работа. При разследване на трафик на хора често не всички съучастници са известни на полицията, когато част от извършителите вече са задържани. Дори всички извършители да са известни, възможно е те все още да не са открити. И тук ролята на жертвата при разрешаването на случая е ключова.

Ако на извършителите бъде оставена възможност да оказват натиск върху жертвата, тя може лесно да промени версията си или да се окаже изложена на сериозен риск.

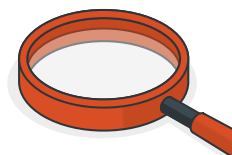
Властите в различните държави могат също така да използват и различни негласни и тайни методи за събиране на доказателства. За целите на определени разследвания компетентните органи, в зависимост от особеностите на съответното национално законодателство, могат да използват специфични техники за събиране на доказателства, като достъп до трафични данни, специални разузнавателни средства или други методи. Режимът на използването им в българската правна система е регламентиран в Наказателно-процесуалния кодекс и в Закона за специалните разузнавателни средства.

Така например, при спазване на предпоставките и процедурата, уредени в чл.159а от НПК и Закона за електронните съобщения, прокуратурата, след даване на разрешение от съответния първоинстанционен съд, може да получи достъп до данни от предприятия, предоставящи обществени електронни съобщителни мрежи и/или услуги – например трафични данни от телефонни и мобилни оператори, данни от доставчици на интернет услуги и т.н.

Съгласно чл.172, ал. 1 от НПК, органите на досъдебното производство могат да използват специални разузнавателни средства: технически средства – електронни и механични съоръжения и вещества, които служат за документиране на дейността на контролираните лица и обекти, и оперативни способности – наблюдение, подслушване, проследяване, проникване, белязване и проверка на кореспонденция и компютризирана информация, контролирана доставка, доверителна сделка и разследване чрез служител под прикритие.

В доклада на Службата на ООН по наркотиците и престъпността [11] относно доказателствените въпроси по дела за трафик се отбелязва, че специалните разузнавателни техники за разследване, като наблюдението, подслушването и проследяването на определени лица или наблюдението и проникването на определени адреси, могат да бъдат полезни за събирането на релевантни гласни, веществени и писмени доказателства – показания, документи, предмети и др.

В Ръководството на Международната организация за миграция за разследващи [6] пък се посочва, че събирането на доказателства чрез различни оперативни способности е в основата на всяко успешно разследване на трафика на хора.

Информацията, получена в хода на едно разследване, може да бъде със свободен достъп, с ограничен достъп и класифицирана:

- Информацията със свободен достъп е тази, която е или публична, или е свободно достъпна за правоприлагащите органи, например социални мрежи, реклами във вестници, бази данни, както и вътрешна информация като полицейски доклади, свидетелски показания и разпити.
- Ограничената информация се събира с конкретна цел. Тя не е достъпна за всички и разпространението ѝ е ограничено. По българското право като подобна информация може да бъде определена например информацията, представляваща банкова тайна, информацията, събирана от нотариусите и частните съдебни изпълнители, информацията, съдържаща трафични данни. Този вид информация може да бъде приобщена в хода на наказателно разследване, при спазване на определена законова процедура (например изискването за даване на разрешение за достъп до банкова тайна от съответния съд по реда на по чл. 62, ал. 6 т.1 във вр. с ал. 2 от Закона за кредитните институции или посочената по-горе процедура по чл.159а от НПК и Закона за електронните съобщения, за получаване на достъп до информация, съдържаща трафични данни).
- Класифицираната информация се придобива чрез специализирани негласни методи като например внедряване на служители под прикритие и подслушване [6, р. 60]. (по българското право класифицирана е информацията, придобита чрез използване на специални разузнавателни средства по реда на Наказателно-процесуалния кодекс и Закона за специалните разузнавателни средства).

Предимства на подслушването

Прокурори, които имат опит с осъществяването на подслушвания, подчертават следните предимства на този подход при разследването в доклад на Службата на ООН по наркотиците и престъпността [11, р. 49-51]:

- способства разкриването на замесените в престъплението лица и изясняването на конкретните роли на отделните извършители/съучастници;
- може да доведе до откриването на съществени доказателства, които да попълнят съвкупността на доказателствени материали, като например използване на вербална агресия за унизяване на жертвите, нивото на жестоко отношение и използваната бруталност, международен характер на престъплението);
- може да доведе до самопризнания;
- може да потвърди показанията на жертвата;
- може да обори твърденията на обвиняемите;
- може да спомогне за доказване на субективните елементи от състава на престъплението – умисъла на извършителите и специалната цел.

Според Службата на ООН по наркотиците и престъпността [11, р.49), в допълнение към показанията на жертвите, много важни за обезпечаване постановяването на осъдителна присъда по дела за трафик на хора, се явяват и т.н. „реални“ или „веществени“ доказателства.

Такива доказателства са например:

- снимки (на състоянието на жертвата, на ситуации, свързани с нарушителя/жертвата или на условията на живот или труд на жертвата);
- видеозаписи;
- дактилоскопни отпечатъци, биологични следи и следи от предмети;
- белязани банкноти;
- необяснимо големи количества пари в кеш;
- електронни устройства като компютри и мобилни телефони;
- поведение по време на свидетелски показания (например плач, объркване, липса на емоция, уклончивост) [11, р.50; 6, р.60]. (Съгласно българското наказателнопроцесуално право обаче подобно поведение и емоции не представляват доказателства и не могат да послужат за постановяване на осъдителна присъда. Те могат да послужат единствено за ориентир на органите на разследването и да ги насочат към проверката на определени версии и откриване на евентуални други доказателства.)

Освен това е необходимо да се събират писмени и вторични доказателства. Изчерпателен списък на видовете писмени доказателства, които могат да бъдат събрани по дела за трафик, е публикуван от Международната организация за миграция [6, р.59].

Примери за писмени доказателства, свързани със случаи на трафик с цел трудова експлоатация

- документи, съставени от жертви/жалбоподатели, полицаи, извършили даден арест, членове на семействата, приятели и други лица, които са запознати със ситуацията лично;
- документация, свързана с процеса на набиране на персонал, като екземпляри от рекламни материали, мотивационни писма, документи за кандидатстване, договори и други;
- документи за плащанията, извършени от жертвите в полза на нарушителите, списъци с плащания, водени на ръка, платежни нареждания и други;
- документи за финансови трансакции;
- документи за самоличност и за пътуване, например лични карти, паспорти или билети;
- документи, необходими за издаването на паспорти и визи, включително трудови договори, издадени в чужбина, и разрешителни за работа;
- документи, свързани с ежедневното управление на предприятието, като графици на работното време по дни и списъци на смените;
- счетоводни документи и документи, свързани с търговската дейност, трудовата заетост, наемането на персонал, учредяването на предприятието и други;
- документи, свързани с наемане или отдаване под наем на помещения или търговски обекти и други установени връзки с различни адреси или места;
- текстови съобщения на мобилни телефони;
- документи за извършени медицински, психологически, психиатрични и стоматологични прегледи [6, р.59].

При едно добре проведено разследване, показанията на жертвите в качеството на свидетели (които съгласно българското законодателство имат характер на гласни доказателства), наред с писмените доказателства (документните) и веществените доказателства, събрани посредством всички разрешени от закона способности и средства, се използват за доказване на трите елемента на престъплението трафик на хора: изпълнителното деяние, средствата, начина на извършването и специалната цел. При все това, обикновено в случаите на трафик с цел трудова експлоатация, успехът на разследването зависи до голяма степен от показанията на жертвите. Целта на разследването е чрез документи и други доказателства да се подкрепят показанията на жертвите, доколкото това е възможно.

На практика обаче е аксиома, че без показанията на жертвата нямаме случай на трафик на хора или най-малкото е невъзможно престъплението да бъде доказано.

Без достатъчно доказателства, интервенцията на компетентните органи става невъзможна и следователно е още по-трудно да се помогне на жертвата, особено ако се наложи наказателното производство да бъде прекратено. Ако в такава ситуация жертвата вече е била разпитана в качеството на свидетел, извършителят може да заключи, че тя е съобщила уличаваща информация на органите на разследването. Дори това да не е вярно, фактът, че органите на досъдебното производство са я потърсили, може да провокира заплахата или осъществяване на принуда по отношение на нея. Действително, жертвата може да бъде насочена към службите за оказване на помощ на пострадали от трафик на хора дори въз основа само на подозрение за извършено престъпление, но за да продължи разследването и делото да се развие в неговата съдебна фаза, са необходими достатъчно доказателства за повдигане на обвинение от страна на прокуратурата чрез изготвяне и внасяне в съда на обвинителен акт. Именно поради това, показанията на жертвата са от решаващо значение.

В случая, описан по-горе, работниците са останали с впечатлението, че работодателят им „притежава“ финландската полиция. Освен това разследващите имали основателна причина да

смятат, че жертвите далеч не се изчерпват с далия показания работник. Една традиционна полицейска операция би довела до прекомерен риск за жертвите и би поставила под въпрос изправянето на извършителите пред съда. Стандартният полицейски подход би бил спиране на нарушителя, докато транспортира жертвите до работното им място, и незабавно снемане на показания и обяснения от всички замесени страни. Това би включвало задължението на властите да информират жертвите за правата и отговорностите им в качеството на пострадали лица. Подобен подход в случая обаче едва ли би бил успешен. Нито една от жертвите не била добре образована, като с голяма доза сигурност е можело да се предвиди, че нито една от тях няма представа как функционира финландската правосъдна система. Информирането им, че са длъжни да казват истината и че даването на неверни показания е престъпление съгласно финландския Наказателен кодекс, за което се предвижда налагане на наказание лишаване от свобода, със сигурност сериозно би ги стресирало и би ги направило крайно резервирани към органите на разследването.

От друга страна, трафикът на хора е такова престъпление, което изисква полицията и прокуратурата да предприемат действия възможно най-бързо, след като бъдат информирани. В описания случай е взето решение събирането на информация да продължи още известно време и да се наблегне на намирането на подходящ начин да бъде прекъснат контролът на извършителите над жертвите. Събирането на информация, свързана със случая, продължило паралелно с останалата част от разследването, а основните усилия на полицията били насочени към спечелване на доверието на предполагаемите жертви на трафик на хора. В крайна сметка наказателното производство завършило с осъдителна присъда за трафик на хора, като на извършителите били наложени наказания лишаване от свобода за срок от 6 години и 10 месеца. Според направената експертна оценка, общите приходи на извършителите от престъпната дейност възлизали на сумата от 2,5 млн. евро.

Задържане и разпити

Задържането на извършителите винаги следва да се планира внимателно. В гореспоменатия случай датата за задържане е избрана въз основа на информация, получена от различни източници. Арестите са осъществени, като извършителите са спрени, в момент, когато превозват работниците до ресторантите. При арестите е взета предвид непосредствената опасност за жертвите и евентуалното им недоверие към компетентните органи. По тази причина извършителите и работниците веднага са разделени, като работодателите са задържани по подозрение за трафик на хора. Вместо да бъдат разпитани веднага, първоначално жертвите са отведени в специална приемна в полицейското управление, където е организирана среща с главния разследващ, старшия разследващ офицер, служител от системата за подкрепа за жертви на трафик на хора и преводачи. Работниците са информирани за случващото се и са запознати със статута си на жертви на престъпление и произтичащите от това права. Едва тогава с тях са проведени кратки беседи, след което работниците са отведени в защитено жилище, осигурено от системата за подпомагане жертви на трафик на хора.

Същинското събиране на гласни доказателства чрез провеждане на разпитите им в качеството на свидетели започва едва на следващия ден, след като на жертвите е предоставена възможност за възстановяване и размисъл. Полицейските служители разполагали с предварителна информация за финансовото положение на работниците, включително били наясно и с факта, че жертвите са принудени да връщат част от възнагражденията си на работодателите. Чрез провеждане на наблюдение над ресторантите, наред с останалите доказателства, било установено, че жертвите са принудени да работят по повече от 14 часа на ден.

В разглеждания случай някои жертви първоначално отказали да се доверят на полицията, но благодарение на внимателно подбрания подход, адекватната тактика при разпитите и ефективната подготвителна работа с тях, всички накрая се съгласили да дадат

показания. В ретроспекция, насрочването на разпитите за деня след задържането се превърнало в ключов фактор, тъй като дало достатъчно време на жертвите за размисъл. Изключително важно се оказало, че разследващите органи били подготвени за разпита на всяка отделна жертва. Например, попитани за продължителността на работния им ден, някои жертви дали отговори съгласно получените предварителни инструкции от работодателя. Това, че полицията вече е запозната с фактите, насърчило жертвите да споделят истината.

Предварителното събиране на информация и подготовката за разпитите е от изключително значение.

Както вече беше подчертано, жертвите обикновено не са добре образовани, много често не разбират какво се случва и следователно не са в състояние по своя инициатива, без да им бъдат поставени подходящите въпроси, да предоставят съществените подробности по случая. Традиционният подход към разпитите, при който въпросите изхождат единствено от елементите, включени в състава на престъплението, почти никога не дава задоволителни резултати.

Пример:

Въпрос: Трябва ли да работите за ХХ?

Отговор: Да.

Горният въпрос не е най-удачният, ако прокурорът цели да започне производство. Той предполага конкретен отговор и не отчита цялостния контрол, упражняван над жертвата.

Тъй като трафикът на хора е престъпление, което ограничава личната свобода, при провеждането на разпитите, акцентът следва да се постави конкретно върху контрола над жертвата, ограничаването на свободата и фактът, че тя не е имала избор. Когато разследването е напреднало достатъчно, за да се пристъпи към провеждането на разпитите на жертвите в качеството на свидетели, обикновено вече са събрани доказателства, че те работят над законоустановените часове и възнагражденията им не съответстват на положения труд. Някои подходящи въпроси при разпит са посочени в Контролен списък 2.

Предизвикателства при превода

По закон, разпитваните в хода на наказателното производство лица имат право да ползват родния си език. Това важи за всички участници в наказателното производство, в това число и за пострадалите и останалите свидетели.

Чл. 142 от Наказателно-процесуалния кодекс:

1. Когато свидетелят не владее български език, назначава се преводач.
2. Когато свидетелят е глух или нем, назначава се тълковник.

По отношение на обвиняемите съществува специална законова регламентация в глава тридесета „а“ от Наказателно-процесуалния кодекс, озаглавена „Особени правила за разглеждане на дела за престъпления, извършени от лица, които не владеят български език“.

Понякога преводачът в едно разследване крие редица рискове и поставя сериозни предизвикателства. На практика преводачът е трета страна от гледна точка на властите и следователно обсъжданите въпроси, които често са много деликатни, стават известни на външно за разследването лице. Използването на преводач в тези хипотези обаче е неизбежно, тъй като разследващите органи са длъжни да осигурят такъв, както съгласно международните стандарти, така и съгласно националното законодателство.

Основните проблеми при използването на преводачи са свързани с възможността им да са на разположение в конкретен момент, както и с качеството на работа им и тяхната надеждност.

Практическите предизвикателства включват изискванията да се използват единствено агенции за превод, които са избрани чрез обществена поръчка и имат преводачи със съответните разрешения за достъп до информация. Съществуват и редки езици и диалекти, за които в приемащата държава или район няма квалифицирани преводачи, което може да създаде изключителни затруднения. Жизненоважно е да бъде своевременно осигурен компетентен преводач, което в най-лошия случай може да отнеме няколко дни. Ситуацията с редките езици често е такава, че преводач може да бъде намерен единствено в друга държава, което налага извършването на превод по телефона.

Когато случаят засяга трафик на хора, е важно да се работи с надежден преводач и да се вземат предвид особеностите на престъплението. Етническите общности са сравнително малки и много сплотени, дори в големите градове. В по-малките населени места е почти сигурно, че хората от един и същ етнос се познават. Преводачите, назначавани от разследващите органи, задължително следва да имат поне стандартно разрешение за достъп до информация. Въпреки това, при оценяване на надеждността на преводача, следва да се направи проверка и на семейството и познатите му, за да се изключат всякакви връзки между тях и заподозрените (чл. 395е, ал. 2 от НПК).

Съгласно чл. 395е, ал. 4 от НПК, актът за назначаване се връчва на преводача, след което му се разясняват правата и задълженията, както и отговорността, която носи, ако извърши неверен превод.

Често нужда от устен превод възниква спешно и извън обичайното работно време, особено на първоначалния етап на събиране на доказателства. Тъй като в такива ситуации органите на наказателното производство са длъжни да потърсят преводаческата агенция, с която съответната институция има сключен договор за предоставянето на преводачески услуги, те не могат предварително да се информират за самоличността на преводача. След като заподозрените са задържани и критичната фаза премине, разпитите и други срещи могат да се организират в условията на по-голяма гъвкавост, при което осигуряването на преводачи вече да не представлява такова голямо предизвикателство.

Качеството на превода е фактор от изключителна важност: ако професионалните умения на преводача или на качеството на превода бъдат оспорени в съда например, това би могло да има решаващо значение за успеха на делото. В идеалния случай преводачът, подпомагащ разследване за трафик на хора, следва да бъде гражданин по рождение на страната по месторабота, който притежава достатъчна компетентност и владее родния език на разпитваните лица. По този начин преводачът няма да е от същия етнически произход като разпитваните лица, което до голяма степен ще гарантира, че той няма директни връзки и обвързаностите в съответната общност.

Накратко, преводачите следва да се избират така, че да се гарантира безпристрастността им по конкретния случай, и да отговарят на специфичните изисквания за провеждането на всеки отделен разпит. Например, когато се касае за случай, съпроводен със сериозно насилие, жертвите от женски пол може да се чувстват по-комфортно, ако преводачът също е жена. Качеството, достъпността и надеждността на превода трябва да бъдат постоянно оценявани в целия процес на наказателното производство по всяко едно дело.

Закрила на жертвите

Първоначални мерки

Тази глава обсъжда практическите мерки за закрила на жертвите, както и обмена на информация и сътрудничество между компетентните органи и институции. Мерките за закрила на жертвите следва да се планират още преди започването на наказателното производство и преди предприемането на първите действия по разследването. Отговорността е вменена на полицията и прокуратурата, но координаторът на Националния механизъм за насочване и подпомагане на жертви на трафик също има ключова роля. Добра практика е във всяка полицейска структура и всяка прокуратура да има нарочно определено звено и специални служители, които да отговарят за разследването на трафика на хора. Именно те следва да бъдат незабавно уведомени при първоначално установяване на случай на трафик и идентифициране на жертвите, с цел предприемане на незабавни и адекватни мерки.

Първата задача на правоохранителните органи - полицията и прокуратурата, независимо от това по кое време на денонощието бъде идентифицирана жертва на трафик, следва да бъде осигуряването на нейната безопасност.

От момента на идентифицирането и поставянето ѝ под закрила, правоохранителните органи носят отговорност за нея. След изпълнение на незабавните мерки и действията, необходими за защита на живота и здравето на жертвата и на семейството ѝ (ако се налага), следва да се осъществи контакт с националния доставчик на услуги за жертви на трафик на хора (стига жертвата да е дала своето съгласие).

Добрата практика от Финландия показва, че докато не бъде осигурено защитено жилище или кризисен център за настаняване, полицията следва да се грижи за непосредствената сигурност на жертвата. Например, ако жертвата отиде в полицейско управление и поиска помощ, не бива да ѝ се позволява да се прибере в жилището, където пребивава, без да е придружена от полицейски служител. Ако жертвата се свърже с полицията и се окаже, че става дума за тежък случай, е необходимо да се установи и дали някой не я е проследил.

При тежките случаи на трафик следва на ранен етап да се установи дали има и други жертви, къде се намират те и какво е физическото им състояние. Необходимо е също така да се установят и самоличността и местонахождението на нарушителя/ите, като се отчита фактът, че не всички жертви са готови да се доверят на полицията и прокуратурата. Подходът при съответната намеса на правоохранителните органи зависи от конкретните особености на всеки случай и следва да се изготви и приложи от полицейски служител, достатъчно запознат с тематиката. Практически невъзможно е да се изготви универсален подход за интервенция, приложим към всяка ситуация.

Обикновено информацията за местонахождението на жертвата (и семейството ѝ) е достъпна на различни заинтересовани страни (прокуратурата, разследващите органи, различни полицейски служители, националният доставчик на услуги за жертви на трафик на хора, органите за закрила на детето, но също и доставчици на социални услуги).

Тази информация следва да остане поверителна, тъй като целта е да се предотврати разкриването на местонахождението на жертвите от страна на извършителите.

От друга страна обаче, това увеличава риска да бъде ограничен достъпът до пълната информация за някои от заинтересованите страни, ако например постъпи искане за информация в извънработно време. Тъй като невинаги отделните дейности са изцяло координирани, необходимата информация често се съхранява от отделни представители на компетентните органи, което води до рискове, свързани с тези ключови длъжностни лица. Връзката

[между длъжностните лица] не следва да се осъществява само посредством съобщения по електронната поща на конкретен служител, които той не би прочел, ако отсъства например.

Всички участници, ангажирани със случая, следва да гарантират, че компетентните органи могат да получат необходимата им информация за жертвата по всяко време.

Напълно възможно е жертва бъде идентифицирана през нощта в някой от почивните дни. Какви са възможностите за своевременна и адекватна реакция в тези случаи? Когато съответните оторизирани длъжностни лица са на разположение, процесът най-често протича гладко. В противен случай обаче нещата могат да се объркат. Затова дежурните служители са изключително важни в ситуации, които ограничават възможностите за реакция. Ако сигналът е получен през нощта или ако в малко населено място жертва внезапно се приближи към полицейски патрул с молба за помощ, ситуацията може да се окаже комплицирана. Принципно, полицейските служители отговорни за превенцията и разследването на трафика на хора не са дежурни през нощта, въпреки че има различия в организацията на работата на отделните полицейски структури в отделните европейски държави. В такива случаи може да възникне проблем, в случай че дежурните служители не са запознати с характера на трафик на хора изобщо или с трудовата експлоатация като специфична форма на престъплението, нито с първите стъпки, които следва да се предприемат при установяване на такъв случай.

Обикновено големите полицейски управления винаги имат на разположение подготвени служители, които да реагират адекватно и да планират и извършат първоначалните действия. По-малките управления, които по дефиниция са разположени в малките населени места, обаче не винаги разполагат с такъв персонал. Наблюдават се случаи, при които представители на определени малцинства или етнически групи, организират своеобразно „наблюдение“ над полицейските управления в техния район, като по този начин си набавят информация, кое лице от тяхната общност е посетило полицията. Поради тази причина, важноста на правилното планиране при провеждането на разследванията, в никакъв случай не следва да бъде подценявана.

Последващи мерки

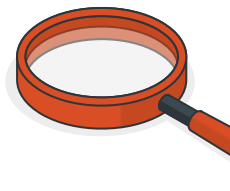
След като се предприемат първоначалните мерки и жертвата бъде насочена към националния доставчик на услуги за жертви на трафик на хора (с нейното съгласие), е важно сътрудничеството между различните органи и други заинтересовани страни да продължи безпроблемно. Жертвите следва да получат насоки за придвижването си в района, в който живеят, и да бъдат инструктирани да наблюдават средата и обкръжението си. На жертвите не бива да се позволява да ползват социалните мрежи и да поддържат близки взаимоотношения с предишните си приятели и познати, ако съществува дори и минимален риск някой да научи за местонахождението им. Предоставянето на помощ от страна на националния доставчик на услуги за жертви на трафик на хора следва да се осъществява единствено и само със съгласието на жертвата.

Независимо от всичко, дори и ако жертвата не даде такова съгласие, е възможно да получи услуги от различни неправителствени организации например.

Обикновено се налага жертвата да дава показания нееднократно в хода на наказателното производство. Необходимо е да се обмисли възможността за видеозапис на разпитите. За всеки отделен случай следва да се определи дали разпитът да се проведе в полицейското управление или другаде, например на място, където лицето се чувства в безопасност. Това се отнася и за представители на другите институции, ангажирани с жертвата, като всеки път полицията следва да е информирана за местонахождението на срещите, за да гарантира безопасността ѝ. Опитът в хода на няколко наказателни разследвания показва, че този подход работи добре.

Съгласно Директива 2011/36/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 5 април 2011 година относно предотвратяването и борбата с трафика на хора и защитата на жертвите от него и за замяна на Рамково решение 2002/629/ПВР на Съвета жертвите имат право на достъп до правни консултации и процесуално представителство, включително с цел предявяване на иск за обезщетение. Важно е да се обърне внимание на избора на процесуален представител. Добрият процесуален представител е от голяма полза не само за жертвата, но и за разследващите органи. По подразбиране процесуалният

представител следва да е специализиран в областта на трафика на хора или в най-лошия случай поне запознат с естеството и спецификите на материята, защото ако в хода на процеса постоянно се налага да му се разясняват основни положения, жертвата няма да получи адекватна правна помощ.

Сътрудничество с прокуратурата

Формите и сферите на сътрудничество между полицията и прокуратурата са различни за всяка държава.

Във Финландия например, съгласно съвместното ръководство за работата на полицейската администрация и прокурорската служба, полицията е длъжна да информира компетентната прокуратура за случаите, при които за разследваното престъпление се предвижда налагане на наказание лишаване от свобода за срок от най-малко четири месеца; или ако ще се наложи прилагането на мерки за процесуална принуда като задържането на извършителите, налагане на забрана за пътувания или конфискация; или ако в разследваното престъпление са замесени няколко извършители; или са били извършени няколко престъпления по отношение на няколко пострадали. Обикновено, в случаите на трафик на хора с цел трудова експлоатация, са налице едновременно няколко от визираните критерии.

В България полицията е длъжна да уведоми незабавно прокурора за всяко започнало разследване. От своя страна, прокурорът има правомощия и сам да образува наказателно производство чрез издаване на нарочен писмен акт – постановление. Съгласно българската правна доктрина, законодателство и практика, прокурорът е „dominus litis“ или господар на процеса в досъдебната му фаза, като има ключова роля в хода на цялото досъдебно производство и носи отговорността за неговото своевременно и качествено извършване.

Важно е полицията да поддържа тясно сътрудничество с прокуратурата по време на наказателното разследване, за да може то да бъде проведено законосъобразно и по начин, който да гарантира събирането на достатъчно доказателства в подкрепа на обвинителната теза. Сътрудничеството между полицията и прокуратурата е по-тясно в някои страни и по-ограничено в други. Във финландския контекст, след като наказателното разследване е инициатирано, полицията има компетентност и относителна самостоятелност да планира необходимите действия, да проведе

разследването и да даде рамките на обвинението, след консултация и в сътрудничество с прокуратурата. Квалификацията на обвинението може да бъде променяна в хода на разследването, но полицията няма право да квалифицира едно и също деяние по няколко паралелни или алтернативни престъпни състава.

В България, след започване на наказателното производство, разследващите органи следва постоянно да се координират с прокуратурата, за да бъде решено как да се подходи към конкретния случай и правилно да се квалифицира престъплението, за което ще се търсят съответните доказателства.

Органите на разследването - разследващите полицаи, следователите и разследващите митнически инспектори действат под надзора и контрола на прокурора и са длъжни да изпълняват указанията му.

Когато при разследването се разкрият основания да се приложи закон за по-тежко наказуемо престъпление или съществено се изменят фактическите обстоятелства, или се налага да се включат нови престъпления или да се привлекат нови лица, разследващият орган докладва на прокурора и извършва ново привличане на обвиняемия. Разследващите органи следва да приемат, че това може да е първият случай на прокурора, засягащ трафик на хора, и че той може да се нуждае от подкрепа от тяхна страна.

От гледна точка на прокуратурата е необходимо прагът за започване на разследване при случаи на трафик с цел трудова експлоатация да бъде нисък. Прокурорът може да се позове и на допълнителни престъпления, когато повдига обвинения. Така е вероятно да се стигне до осъдителна присъда по поне едно от обвиненията. Когато две или повече досъдебни производства за различни престъпления или срещу различни лица имат връзка помежду си, прокурорът може да ги обедини, с цел разкриване на обективната истина.

Финландските прокурори обикновено повдигат и допълнителни обвинения за такива престъпления като изнудване и трудова дискриминация, което означава, че представители на съответните инспекции по труда могат да свидетелстват по време на процеса. В някои страни се цитират и престъпления като измама при повдигане на обвинения в случаи на трафик с цел трудова.

ATM

JOHNNY WALKER

MIAMI THE

LETTER

Разследване на финансови престъпления

Сенчестата икономика е тясно свързана с трафика на хора като явление. Трафикът с цел трудова експлоатация на практика много често е свързан с документни престъпления и престъпления против финансовата, данъчната и осигурителната системи. В тази глава са описани различни методи, които могат да се използват в хода на едно разследване за трафик на хора, в контекста на съпътстващите го финансови престъпления. Наред с това се обсъжда как може да се противодейства на трафика чрез засилване на контрола върху паричните потоци и какви са начините и механизмите за незаконно придобиване на имущество и облаги от страна на трафикантите.

Документни и данъчни престъпления

Често трафикът на хора с цел трудова експлоатация се доказва изключително трудно. В много случаи са налице признаци за трафик на хора, но се оказва проблематично или невъзможно да се съберат достатъчно данни и информация, за да се започне наказателно производство. В хода на провежданите разследвания пък са налице значителни трудности за набавяне на годни доказателства, които да доведат до ангажиране на наказателната отговорност на извършителите. Разкриването на счетоводни машинации, документни и данъчни престъпления обаче е значително по-лесно от разкриването на престъпления, свързани с трафик на хора. Разследването на тези престъпления дава възможност да се използва широк набор от традиционни методи за събиране на доказателства, специални разузнавателни средства и принудителни мерки. Този тип разследвания са коренно различни от тези, свързани с трафик на хора и изискват специфични познания и експертиза. Това следва да се вземе предвид, ако случаят на трафик на хора се разследва от звено, различно от специализираните отдели Икономическа полиция, когато се съставя разследващият екип. Като добра практика може да се посочи българският опит подобни разследвания да се възлагат на разследващи полицаи към съответните сектори

„Противодействие на икономическата престъпност“ или на специализирани следователи от съответните следствени отдели към прокуратурите.

В редица държави членки са установени случаи, при които извършителите прилагат легални икономически практики, като например работа с подизпълнители и командировани работници, както и използването на подставени лица и „кухи“ компании, за да прикрият престъпната си дейност [8].

Подобни случаи, свързани с трафик с цел трудова експлоатация на украински командировани работници в строителния сектор, са разкрити в няколко европейски държави, включително във Финландия, Латвия и Естония. Справянето с тези престъпления е трудно, като е необходимо да се търси съдействието на жертвите, които да предоставят допълнителна информация за положението си. Понякога работниците са обект на заплахи и прекомерен контрол на работното място, като са принуждавани да работят извънредно в продължение на дълги часове. Разследването на подобни случаи често е затруднено, тъй като работниците са ангажирани от компании със сложни организационни и бизнес структури.

Следващото каре разглежда схема за експлоатация в строителния и транспортния сектор, идентифицирана от българската Изпълнителна агенция „Главна инспекция по труда“. Случаите са разкрити след подаване на жалби от жертвите към институцията във връзка с неизплатени заплати и недобри условия на труд, след като се завръщат в родината.

Схема за трудова експлоатация, идентифицирана в България

Белгийски гражданин, работещ и живеещ в Белгия, използвал белгийска компания, регистрирана на името на подставено лице, за осъществяване на търговски сделки като подизпълнител, предоставящ строителни или транспортни услуги в Западна Европа. На свой ред белгийската „прокси“ компания е регистрирала и контролирала юридическо лице в България. Няколко различни фирми „буфери“ били използвани, с цел избягването на проверки и разследвания от страна на компетентните власти. Схемата била осъществена с помощта на местни счетоводни и правни кантори, които предоставили комплексни услуги, включващи регистрирането, административното обслужване и фактическото управление на дружествата, контролирани от белгийската „прокси“ компания. Фирмите, регистрирани в България, били използвани за набиране и командироване на работници в Белгия. При проверка от страна на Инспекцията по труда на някоя от фирмите буфери, дейността ѝ незабавно се прекратявала, а цялата ѝ дейност, в това число всички наети работници, се прехвърляли по административен ред на различно юридическо лице (управлявано или от същото физическо лице или от различен белгийски гражданин).

Друг използван в схемата метод за възпрепятстване работата на инспекторите по труда бил наемането на процесуален представител от страна на контролираните фирми в България. В конкретния случай този механизъм възпрепятствал компетентните органи бързо да установят действителните собственици на юридическите лица, заподозрени в неправомерни действия и извличащи реалните ползи от престъпната дейност.

Парични потоци

При всяко разследване на трафик с цел трудова експлоатация е необходимо една от първите, предприемани в хода на разследването стъпки, да бъде преглед на финансовото състояние, както на заподозрените, така и на жертвите. В много случаи се оказва, че работниците са принудени да връщат част от възнагражденията си на работодателите под някаква форма. В редица случаи е установено, че в документите за отработено време се отразяват неверни данни и въз основа на тях се осчетоводяват съответните възнаграждения. Плащанията се извършват по банков път, но впоследствие работниците са длъжни да върнат в брой предварително определена част от тези пари на работодателя.

Като илюстрация на тази практика може да бъде даден следният пример: работодателят решава месечното възнаграждение на работниците му да бъде 500 евро, въпреки че минималната заплата/колективният трудов договор в сектора изискват много по-високо заплащане. Въз основа на счетоводните операции и на база калкулирането на отработените часове на работника се изплащат да кажем 1273 евро нето, след удържането на дължимите данъци и осигуровки. Работодателят обаче изисква частта от възнаграждението, която надвишава посочените 500 евро на месец, да бъде върната от работника в рамките на няколко седмици след получаване на банковия превод. Така в този пример работникът връща 773 евро на няколко вноски и задържа единствено онези 500 евро, посочени от работодателя.

В случая с финландския ресторант, който разгледахме по-рано, всичко в банковите извлечения и сметките на дружеството изглеждало изрядно и прозрачно. В действителност обаче на служителите се налагало да връщат голям процент от възнагражденията си под формата на незаконни такси. Не на последно място, по-високите заплати, вписани в счетоводните документи на дружеството, били признавани като по-големи разходи и имали като резултат плащането на по-ниски данъци. Този сценарий се установява относително лесно при преглед на банковите извлечения на служителите, ако органите знаят какво да търсят. При личните сметки на работодателите се наблюдават нееднократни входящи парични преводи, за които няма логично обяснение. Във Финландия са констатирани и случаи, когато жертвите дори не знаят, че имат банкови сметки на свое име, тъй като извършителят контролира всички техни финанси, изплаща им част от възнагражденията в брой и задържа или изразходва останалата сума.

Пране на пари

Връзките между трафика на хора и прането на пари са разглеждани от Работната група за действия по финансови въпроси [2] и Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа [10]. Общият извод на двете организации е, че колкото по-активно извършителите и жертвите ползват официалната финансова система и следват установените законови процедури, толкова по-добри са възможностите на компетентните органи да идентифицират изпирането на пари, свързано с трафика на хора.

По-широкият контекст и съпоставянето на наличната финансова информация с други официални данни може да спомогне процеса на събиране на доказателства.

Така например съпоставянето на паспортните данни, данните от договори за наем и/или доставка на услуги с финансовите данни за нарушителите, техните помагачи в изпирането на парите и жертвите, очертават цялата картина и дават яснота за приходите и разходите на всеки един от тях. Поради зависимото положение на жертвите, в хода на разследването трябва да се има предвид, че е възможно извършителите да ползват банковите сметки на жертвите за укриване или изпиране на приходите си от престъпната дейност.

Понякога нарушителите захранват сметките на жертвите със значителни суми, които впоследствие могат да бъдат преведени в чужбина или с тях да бъдат закупени други активи. По този начин жертвите биват използвани за „фасада“ или прикритие на извършителите, много често без изобщо да подозират за тези трансакции. Други разследвания разкриват, че жертвите са принуждавани да пренасят значителни суми пари до родните си страни. Членовете на семействата на извършителите също често пренасят пари в чужбина или превеждат средства от своите банкови сметки по други сметки.

Изключително важно е първоначалните мерки, предприети при разследването на трафика на хора, да включват установяването на финансовите трансакции и имуществото, както на заподозрените, така и на жертвите. Това може да подпомогне разкриването на важни доказателства и да подсили приобщаването им към доказателствения материал по делото.

Индикатори за трафик на хора при финансовите трансакции

FATF е дефинирала няколко признака, които помагат на финансовите институции и разследващите органи при мониторинга и установяването на подозрителна активност при банкови и счетоводни операции. Признаците за изпиране на пари, свързани с трафик на хора, включват например: превод на възнагражденията на няколко работници/служители по една и съща банкова сметка; или незабавно теглене в брой на постъпилите суми; или последващи преводи към други сметки. Показателно е и извършването на няколко последователни тегления в брой от един и същ банкомат с картите на различни чуждестранни служители на една и съща компания. Това може да означава, че банковите карти се държат от едно лице. Извършителите често настаняват жертвите в едно жилище, което се потвърждава от съвпадащия адрес в банковите данни, а броят на обитателите може да се окаже изненадващо голям от гледна точка площта на апартамента. Едни и същи могат да са и телефонните номера или адреси на електронната поща, оставени за контакт. В много случаи титулярите на сметки са от една държава и документите им за временно пребиваване може да са издадени в един град по едно и също време. Трансакциите, свързани със сметките на жертви на трафик на хора, обикновено не включват плащания за квартира, храна и комунални услуги. Подозрителни са и случаите на трансакции, осъществявани лично в банков клон, когато определено лице твърди, че е упълномощено да управлява сметките на друг работник/служител, или се държи необичайно и избягва контакт с определени банкови служители. Възможно е нарушителите да пренасят пари до родните си страни или пък да ползват за тази цел различни системи за парични преводи [2].

Конфискация на имущество

По искане на прокурора съответният първоинстанционен съд взема мерки за обезпечаване на глобата, конфискацията и отнемането на вещи в полза на държавата по реда на Гражданския процесуален кодекс Гражданския процесуален (чл. 72, ал. 1 от Наказателно-процесуалния кодекс). Обезпеченото имущество с цел конфискация или отнемане на вещи в полза на държавата се управлява и пази по реда на Закона за противодействие на корупцията и за отнемане на незаконно придобито имущество.

Съдът и органите на досъдебното производство са длъжни да разяснят на пострадалия, че има право да предяви в съдебното производство граждански иск за вредите, причинени от престъплението (чл. 73, ал. 1 от НПК).

По искане на пострадалия или на неговите наследници в досъдебното производство съответният съд взема мерки за обезпечаване на бъдещ иск по реда на Гражданския процесуален кодекс (чл. 73, ал. 2 от НПК). Когато пострадалият поради непълнолетие или физически или психически недостатъци не може да защити своите права и законни интереси (каквото често може да бъде случаят при жертви на трафик с цел трудова експлоатация), прокурорът може в негова полза да направи както искане за обезпечаване на бъдещ иск в досъдебната фаза, така и да предяви самия граждански иск в съдебната фаза на процеса.

Обезпечаването на горните основания е приложимо при случаи на трафик, тъй като предвидените в закона наказания за този вид престъпления са лишаването от свобода за различни срокове, глоба в различни размери и конфискация. Сериозна слабост обаче е, че наказанието конфискация е предвидено единствено за случаите на квалифициран трафик, който представлява опасен рецидив или е извършен по поръчение или в изпълнение на организирана престъпна група (чл.159г от НК). Следва приложното поле на конфискацията като наказание да бъде разширено за всички случаи на трафик на хора.

Ако пострадалият не предяви претенция за обезщетение в

наказателния процес или счита, че присъдената компенсация не покрива всички претърпени вреди, има право да предяви иск за обезщетение пред гражданския съд, който да бъде обезпечен с конфискуваното имущество на нарушителя. В много случаи не е възможно жертвата да получи обезщетение от извършителя, затова тя може да подаде заявление пред държавата за компенсация. Финансова компенсация по реда на специалния Закон за подпомагане и финансова компенсация на пострадали от престъпления могат да получат пострадали, претърпели имуществени вреди от престъпленията като трафик на хора, както и от престъпления, извършени по поръчение или в изпълнение на решение на организирана престъпна група и други тежки умишлени престъпления.

Приходите от престъпната дейност и необходимостта от обезпечаването им следва да бъдат разгледани веднага щом започне работата по случая и се даде ход на събирането на доказателства. Възможно е при задържането на заподозрените не всички замесени лица да са известни, както и да бъдат направени опити за укриване на имуществото от семейството на заподозрения след неговото задържане. Затова е необходимо да се направят стъпки за обезпечаването му възможно най-бързо.

В случаите на трафик на хора с цел трудова експлоатация е добра практика в хода на разследването да бъде назначена експертиза, която да изчисли размера на дължимите от страна на работодателя и неполучени от жертвите възнаграждения за целия период на осъществяване на престъпната дейност.

Така например, в разглеждания случай на трафик в ресторантьорския сектор във Финландия, синдикатът на работещите в отрасъла осигурил експертна помощ за оценка на колективния трудов договор в хотелския и ресторантьорски бизнес в страната и за изчисляване на конкретните неплатени трудови възнаграждения на жертвите съгласно разпоредбите на този договор.

Нов Регламент относно актовете за обезпечаване и конфискацията

Регламент (ЕС) 2018/1805 на Европейския Парламент и на Съвета относно взаимното признаване на актове за обезпечаване и конфискация урежда правилата, съгласно които една държава членка признава и изпълнява на своята територия актове за обезпечаване и актове за конфискация, издадени от друга държава членка в рамките на производства с наказателноправен характер. Той заменя разпоредбите на Рамково решение 2003/577/ПВР относно налагането на обезпечение върху имущество в отношенията между държавите членки, обвързани от настоящия регламент, считано от 19 декември 2020 г. Целта му е да регламентира изземването на незаконно придобито имущество на нарушителите и да предотврати изпирането на пари и повторното им инвестиране в престъпна дейност. „Акт за обезпечаване“ означава решение, издадено от издаващ орган, с което се цели предотвратяване на унищожаването, преобразуването, преместването, прехвърлянето или разпореждането с имущество с оглед на неговата конфискация. „Акт за конфискация“ означава влязло в сила наказание или мярка, наложена от съд вследствие на производство, свързано с извършено престъпление, които водят до окончателно отнемане на имущество на физическо или юридическо лице.

Разследване за налагане на забрана за упражняване на стопанска дейност

Като добра практика може да бъде посочена и предвидената във финландското право възможност да бъде наложена забрана за упражняване на стопанска дейност. Тази мярка е приложима и в случаите на трафик на хора с цел трудова експлоатация, като стандартът за налагането ѝ не е твърде висок: такава забрана може да бъде наложена на лице, което е извършило, направило е опит да извърши или е участвало под каквато и да е форма в трафик на хора в процеса на осъществяване на стопанска дейност/бизнес. Такава законова възможност е предвидена и при изнудването, свързано с

трудова дискриминация, което означава, че в повечето случаи основанията за налагане на мярката по делата са солидни.

Забраната за осъществяване на стопанска дейност има много значително отражение върху правната сфера на извършителите. Бидейки осъдени, лишени от активите, получени от престъплението и с наложена забрана за осъществяване на стопанска дейност, извършителите в много голяма степен са лишени от възможността да възобновят и продължат своята престъпна дейност.

Веднъж наложена, спазването на забраната се наблюдава на първо място от полицията, но и от редица други органи – данъчната администрация, митническата администрация, специалния финландски Омбудсман за банкрутите, различните администрации, които извършват лицензионна дейност, агенции, регулиращи различни стопански отрасли и др. Ако забраната бъде нарушена, нейното действие може да бъде удължено с максимален срок от пет години.

Нарушаването на забраната за упражняване на стопанска дейност представлява престъпление, наказуемо с глоба или с лишаване от свобода за срок от две години. Подозрението за нарушаването на забраната дава възможност да бъдат използвани различни разследващи мерки за събиране на информация и доказателства по отношение на заподозрените лица.

Българското наказателно право принципно също познава този вид наказание, като в чл. 37, ал. 1, т. 7 от Наказателния кодекс в системата на наказанията е предвидено и наказанието „лишаване от право да се упражнява определена професия или дейност“. Санкционната част на съставите на престъпленията по Глава втора, Раздел IX „Трафик на хора“ от Наказателния кодекс обаче не предвижда възможност за налагане на този вид наказание в случаите на трафик. Това е сериозен недостатък на правната уредба, особена при извършването на трафик на хора с цел принудителен труд, като следва да бъде направена законодателна промяна в това отношение.

Директива за санкции спрямо работодателите

Полицията и другите компетентни органи на национално равнище следва да обърнат внимание на разпоредбите на Директивата за санкции спрямо работодателите³. Директивата намира приложение във всички страни – членки на Европейския съюз, и задава минималните стандарти за санкциониране и прилагане на други мерки по отношение на работодатели, в случаите на наемане на незаконно пребиваващи в съответната страна граждани на трети държави.

Директивата предвижда задълженията на работодателите в тази връзка, като например да проверяват легалния статут и валидността на разрешенията за пребиваване или за работа на работниците, като установява и защита на правата на гражданите на страни, които не са членки на Европейския съюз.

Защитата включва: възстановяване на неизплатените заплати, осигуряване на достъпен механизъм за подаване на жалби и оплаквания, информиране за правата и достъп да разрешителни за пребиваване. При нарушаването на разпоредбите, за работодателите са предвидени финансови санкции и последващи плащания. Директивата предвижда и други мерки срещу работодателите, като изключване от правото на обществено подпомагане и забрана за участие в процедури по възлагане на обществени поръчки за срок до 5 години, както и закриване на местата, използвани за извършване на нарушението. Директивата регламентира общата отговорност на изпълнителя и подизпълнителя в случаите, когато подизпълнителят нарушава Директивата.

³ Директива 2009/52/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 18 юни 2009 година за предвиждане на минимални стандарти за санкциите и мерките срещу работодатели на незаконно пребиваващи граждани на трета държава.

Предоставяне на заетост на чужденци в Република България

Трудовата заетост на чужденци на територията на Република България е регламентирана в Закона за трудовата миграция и трудовата мобилност (ЗТМТМ, обн. ДВ, бр. 33 от 26.04.2016 г., в сила от 21.05.2016 г.) и Правилника за неговото прилагане (ППЗТМТМ, обн., ДВ, бр. 79 от 07.10.2016 г., в сила от 30.09.2016 г.). Гражданите на трети държави могат да извършват дейност на територията на Република България само ако пребивават на законно основание на територията на страната, което се удостоверява със съответното разрешение за пребиваване, издадено от Министерството на вътрешните работи, и/или след издаване на съответно разрешение от изпълнителния директор на Агенцията по заетостта за достъп до българския пазар на труда.

Съгласно действащото законодателство приемът на чужденци за работа в България се извършва на индивидуален принцип и е обвързан с наличието на разрешение за достъп до пазара на труда за конкретен работодател и за конкретно работно място. Издаденото от АЗ разрешение се явява основание за издаване от органите на МВнР на виза тип D за влизане в страната с цел работа и на разрешение за пребиваване от Дирекция „Миграция“ на МВР за срока на разрешението за достъп до пазара на труда.

В установени случаи на трафик на хора и трудова експлоатация, Националният механизъм за насочване и подпомагане на жертвите предвижда процедура по издаване на необходимите документи за временно пребиваване на жертви по време на периода за размисъл.

Въпреки че въвежда някои добри практики по отношение на нелегално пребиващите чужди граждани, транспонирането на Директивата от държавите членки води до редица трудности. На първо място, в отделните държави се наблюдават съществени разлики в тежестта на наказанията за нарушаване на Директивата. На следващо място, в много страни – членки на Европейския съюз, работниците първо трябва да подадат жалба до съответните инспекции по труда, преди да имат възможност да се обърнат към съда, което може да има за резултат автоматично отнасяне на случая до имиграционните власти и в крайна сметка да доведе до задържането на работниците или до тяхната депортация. Ако обаче бъдат правилно идентифицирани като жертви на трафик, работниците могат да урегулират своя статут и да получат разрешително за пребиваване в страната.

В България работниците, чиито трудови права са нарушени, имат няколко възможности за защита. Изпълнителна агенция „Главна инспекцията по труда“ може да бъде сезирана чрез писмена жалба в съответното териториално поделение на Инспекцията по труда или чрез сигнал или жалба на горещите телефони. Друга възможност е синдикатът, стига работникът да членува в синдикалната организация в предприятието, в което работи. Работникът има право да потърси и съдебна защита. Производството по трудови дела е безплатно за работниците и служителите, те не плащат такси и разноски. Заплаща се само хонорар на адвокат, ако бъде ангажиран. При възникване на съдебен спор, свързан с трудовото правоотношение, синдикалната организация, в която членува работникът, може да го представлява като пълномощник в съда.

Достъп до пазара на труда на работници – граждани на трети държави, се разрешава за заемането на длъжности, за които не се изисква българско гражданство. За целта те трябва да имат разрешение за достъп до пазара на труда от изпълнителния директор на Агенцията по заетостта. Законът обаче предвижда и изключения, сред които за жертвите на трафика на хора, които са изразили съгласие да сътрудничат за разкриване на извършителите на трафика.

Международно сътрудничество: съвместни екипи за разследване

Прокуратурата, националната полиция, граничната полиция и митниците могат да си сътрудничат с компетентен орган в друга държава за сформирание на съвместен екип за разследване (Joint Investigation Team – JIT) с цел повишаване и разширяване сферите на сътрудничеството между ангажираните институции в различни държави по конкретно наказателно разследване. JIT са инструмент за разследване на всякакъв вид престъпления. След като се сформира един JIT, той може да кандидатства за финансиране от Евроджъст (Eurojust) или Европол (Europol). Целта е да се подпомогне работата по сложни случаи.

При случаи на трафик на хора, JIT са много полезни при различни процедури като изпращане на разследващи органи от държавата на произход в държава на дестинация, за да присъстват при извършването на действията по разследване – например при провеждането на разпитите (когато и двете страни участват в JIT).

Това намалява бюрокрацията и административната тежест, защото отпада необходимостта да се изпращат индивидуални европейски

заповеди за разследване или молби за правна помощ. Планирането на процесуално-следствените действия и операции е по-ефективно, когато участват органи от различни страни (поради културните особености на държавата на произход, съпоставени с тези на държавата на дестинация).

Членовете на JIT могат да обменят информация помежду си и да искат предприемането на процесуално-следствени действия и принудителни мерки, без да се налага да изпращат официални молби за правна помощ. Членовете на JIT могат да присъстват при извършването на претърсвания и изземвания, при провеждането на разпити и други действия по разследването във всички юрисдикции. Това е един от начините частично да се преодолее езиковата бариера, срещана в хода на разпитите. Претърсванията на домашни адреси са по-ефективни, когато участва разследващ орган или полицейски служител, който говори езика и може да прегледа и оцени намерените доказателства. В следващото каре е описан случай, при който латвийската и британската полицейски служби сформират JIT във връзка със случай на трансграничен трафик с цел трудова експлоатация.

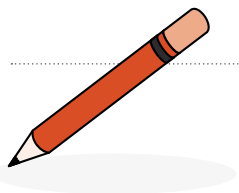
Пример за съвместен екип за разследване: Латвия и Обединеното кралство

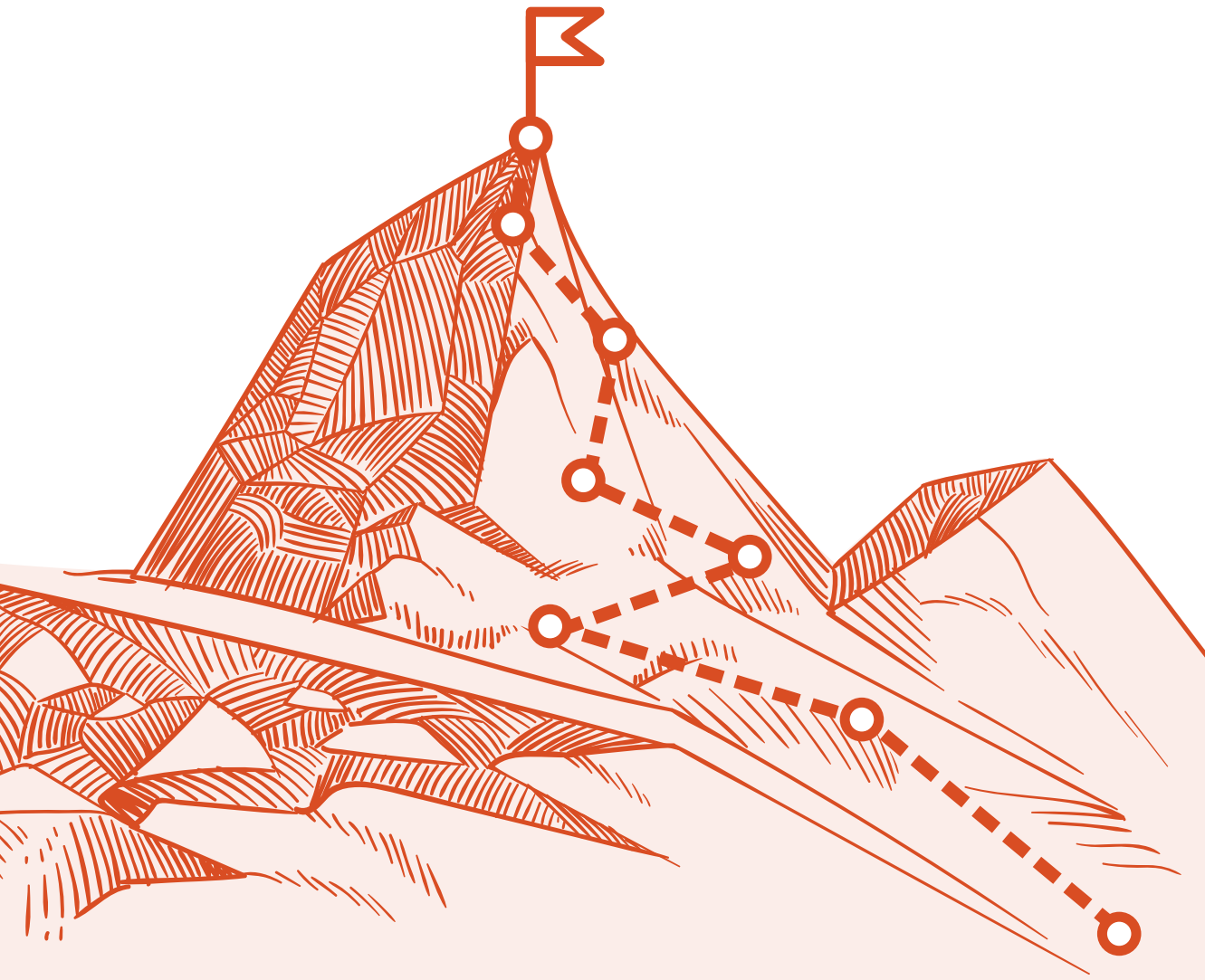
Латвийската полиция и полицейското управление в окръг Дарбишър (Обединеното кралство) провеждат съвместно разследване на организирана престъпна група от латвийски граждани, които извършват трафик на уязвими лица с латвийско гражданство в Обединеното кралство с цел финансова облага посредством трудова експлоатация. Периодът на разследването е юли 2012 г. – септември 2017 г. Двама латвийски полицаи участват в задържането на заподозрените в Обединеното кралство през 2017 г. Тяхното присъствие се оказва важно при първоначалния разпит на жертвите, повечето от които говорят само латвийски и руски. След успешното задържане на заподозрените Евроджъст (Eurojust) решава да бъде създаден съвместен екип за разследване (JIT), включващ органи от Латвия и Обединеното кралство. Сформирането на JIT носи своите преимущества: споделяне на разузнавателни данни и доказателствен материал, намалена административна тежест, допълнително финансиране от европейска агенция и динамична комуникация между разследващите. Освен това всички членове на JIT имат възможност да присъстват по време на операциите в съответните юрисдикции.

През 2018 г. в Латвия са задържани четирима членове на организирана престъпна група. Методите на задържаните включват набелязване на уязвими лица, много от които имат проблем с алкохола или са бездомни, и предлагането на работа в Обединеното кралство. Престъпната група задържа паспортите на жертвите и поема контрол над банковите им сметки и възнаграждения, като така държи жертвите в зависимост поради дългове, натрупани във връзка с разходите за пътуване, квартира и комунални услуги.

Латвийски НПО помагат на жертвите да излязат от трудната ситуация и ги насърчават да свидетелстват по време на наказателното производство. В хода на разследването жертвите и техните семейства стават обект на заплахи. Лицата, които заплашват жертвите, биват арестувани, което затвърждава доверието на жертвите в полицията (наред с използването на специални тактики за разпит и участието на психолози). В резултат на производството няколко членове на престъпната група получават осъдителни присъди за трафик на хора.

Handwriting practice lines consisting of 20 horizontal dotted lines.

От предизвикателства към успешни разследвания

Тази последна глава разглежда някои от предизвикателствата и грешките, които лесно могат да се допуснат при идентифицирането и разследването на трафика на хора с цел трудова експлоатация, и предлага способности за преодоляването им, за да бъдат успешни разследванията. Основното предизвикателство в много държави по отношение на трафика на хора е липсата на ресурси и експертиза. Липсата на осведоменост относно трафика на хора с цел трудова експлоатация сред разследващите може да представлява проблем в много държави, в които се идентифицират главно случаи, свързани с трафика с цел сексуална експлоатация. Въпреки че Финландия може да се похвали с няколко много успешни дела за трафик на хора с цел трудова експлоатация, експертизата в тази област на национално ниво все още е недостатъчна, главно поради липсата на специализирани звена за разследване на този род престъпления и поради недостатъчния брой специализирани обучения. Анализирането на опита на много европейски страни сочи, че най-постижимият начин да се гарантира разкриването и разследването на случаи на трафик на хора, е да се създадат специализирани звена за борба с трафика в рамките на полицията на централно и местно равнище, както и специализирани прокурорски и следователски звена.

Обещаваща практика: специализирани полицейски звена за борба с трафика на хора

Много европейски държави, например България, Белгия, Холандия, Швеция, Норвегия и Обединеното кралство, разполагат с полицейски звена, специализирани в борбата с трафика на хора. Смята се, че те значително подобряват разследването на случаите на трафик.

Латвийската полиция също разполага със специализирано звено за борба с трафика на хора, в което работят 18 служители. Тяхната задача е да събират и анализират информацията относно организирани престъпни групи, занимаващи се с трафик на хора на местно, национално и международно равнище, както и да идентифицират и разследват престъпна им дейност. От 2016 г. насам звеното за борба с трафика на хора в Латвия е започнало 58 разследвания на случаи на трафик или на престъпления, тясно свързани с него. На регионално равнище също работят полицейски служители, които са обучени да разследват трафика на хора и свързаните с него рискове, а в област Рига има специализирана прокуратура, която се занимава със случаи на трафик на хора и организирана престъпна дейност.

Най-сериозни пропуски при разследването на трафика се наблюдават при идентифицирането на случаи и при провеждането на разследвания по начин, който да позволява събирането на достатъчно доказателства. В много страни продължителността на разследването води до множество рискове при всички случаи: жертвата може да е напуснала страната или някой да е упражнил влияние върху нея, въпреки че досъдебната фаза на производство е приключила. Разследването може да се забави значително и ако подадената жалба е за друг вид престъпление. Това може да доведе до съществени предизвикателства, особено ако случаят действително включва по-тежко престъпление като трафика на хора. Посочените по-горе ситуации се обясняват най-вече с липса на ресурси или компетентност.

Понякога наказателните разследвания се бавят, защото не всички компетентни органи могат да се включат в тях веднага. Международните молби за правна помощ също представляват предизвикателство. Получаването на отговор (ако изобщо дойде такъв) може да отнеме много време, а намирането на правилния канал за комуникация да се окаже сложно. Понякога разследващите органи се оказват в безизходица и трябва да решат дали разследването да бъде прекратено изцяло или да бъде временно спряно, като се изчака подходяща възможност или липсващи документи, доказателства или лица, за да бъде възобновено.

В такива случаи трябва да се приеме, че продължителността няма такова значение, ако евентуалното престъпление може да бъде разкрито и да бъдат повдигнати обвинения.

Когато разследването е достатъчно напреднало, за да бъдат разпитани жертвите, обикновено вече е доказано, че те работят извънредни часове без съответното заплащане. На този етап обаче често няма доказателства за нарушаването на определени права и свободи, каквото е подлагането на принудителен труд. Това е и една от причините, поради която се постановяват осъдителни присъди за други престъпления (например във Финландия за принудителен труд в условията на дискриминация), а не за трафик на хора.

В Естония например е възможно да бъде поискано обезщетение за неизплатени възнаграждения в размер до 10 000 евро пред нарочна комисия по трудови спорове. Тази обещаваща практика е описана в карето по-долу.

Добра практика в Естония: Комисия по трудови спорове

В Естония Комисията по трудови спорове разрешава спорове, свързани със взаимоотношенията между работодатели и работници/служители, като целта е да се действа бързо и ефикасно. Най-често срещаните искове, свързани с нарушаване на трудовите права, се отнасят до неизплатени възнаграждения. Горещата линия за борба с трафика, поддържана от службите за подкрепа на жертвите, информира експлоатираните работници за възможността да подадат искове до Инспекцията по труда с цел консултация, а също и до Комисията по трудови спорове. Инспекцията по труда предлага единствено правна консултация, докато службите за подкрепа на жертвите могат да ги подпомогнат при подаването на искове. Жертвите могат да изготвят иска и сами. Доказателствата – показания на свидетели, документи, веществени доказателства и резултати от проверки, се разглеждат подробно от Комисията по трудовите спорове. Тя може да се произнеса по искове в размер на до 10 000 евро. Ако размерът на даден иск надвишава тази сума, спорът се решава от съда. Производството е безплатно за страните и ако страна не е съгласна с решението, може да сезира съда. От 2018 г. има възможност и за помирително производство. В такива случаи председателят на комисията действа като единствен помирител и целта е да се сключи помирително споразумение.

Друг ключов момент е как и кога следва властите да се намесят при случай, свързан с трафик на хора. Ако намесата се извърши по неправилен начин или в неправилен момент, няма да се стигне до желаня краен резултат. Както беше нееднократно посочено, сравнително лесно е да се намерят доказателства за работа над законово определените часове и при ниско заплащане. По-трудно е обаче да се намерят доказателства за ограничаване на личната свобода и такива за принудителен труд.

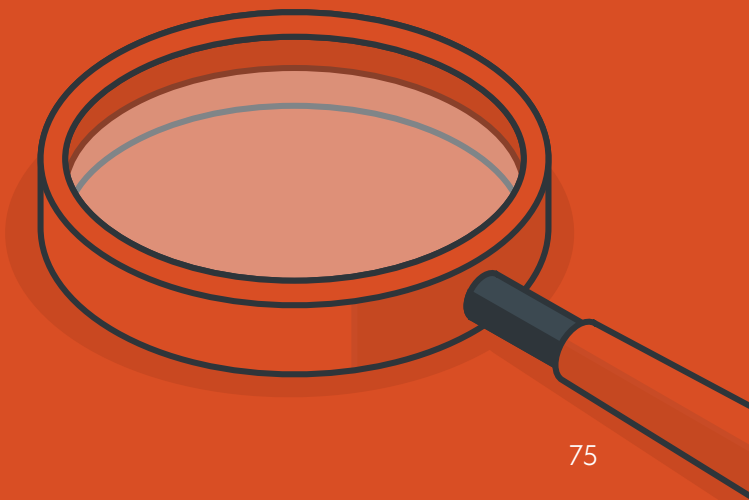
В името на успешното реализиране на наказателната отговорност е важно да не се пренебрегва хипотезата за престъпление, попадащо в приложното поле на трафика на хора, когато има основание да се смята, че действително е налице съставомерно деяние. За да се защитят правата на жертвите, е важно да се има предвид, че жертвите на трафик на хора имат право на специализирана помощ, предоставяна от националния доставчик на услуги, докато жертвите на други престъпления нямат такова право. Следователно е важно случаите, които ясно сочат към трафик на хора, да бъдат разследвани именно като такива.

Исползвана литература

1. CBSS (2016). Guidelines for municipalities. Stepping up local action against human trafficking. Stockholm: CBSS. <https://cbss.org/publications/guidelines-for-municipalities-stepping-up-local-action-against-human-trafficking/>
2. FATF – APG (2018). Financial Flows from Human Trafficking. Paris: FATF. <http://www.fatf-gafi.org/publications/methodsandtrends/documents/human-trafficking.html>
3. FRA. (2015). Severe labour exploitation: workers moving within or into the European Union. States' obligations and victims' rights. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
4. ILO (2005). Human trafficking and forced labour exploitation. Guidance for legislation and law enforcement. Special action programme to combat forced labour. Geneva: ILO.
5. ILO (2009). International Labour Office and Sectoral Activities Programme: Workshop to promotion ratification of the Private Employment Agencies Convention, 1997 (No. 181). Geneva: ILO.
6. IOM (2018). Investigating Human Trafficking Cases Using a Victim-centred Approach: A Trainer's Manual on Combating Trafficking in Persons for Capacity-building of Law Enforcement Officers in Antigua and Barbuda, Belize, Jamaica, and Trinidad and Tobago. Jamaica: International Organization for Migration. https://publications.iom.int/system/files/pdf/investigating_human_trafficking.pdf
7. Jokinen, Anniina, Ollus, Natalia and Aromaa, Kauko (eds.). Trafficking for Forced Labour and Labour Exploitation in Finland, Poland and Estonia. Publication Series No. 68. Helsinki: HEUNI. 2011.
8. Jokinen, A. & Ollus, N. (eds.) (2019). Shady business. Uncovering the business model of labour exploitation. Publication Series No. 92a. Helsinki: HEUNI.
9. Ollus, N., Jokinen, A. & Joutsen, M. (eds.) (2013). Exploitation of migrant workers in Finland, Sweden, Estonia and Lithuania: Uncovering the links between recruitment, irregular employment practices and labour trafficking. Publication Series No. 75. Helsinki: HEUNI.

10. OSCE. (2014). Leveraging Anti-Money Laundering Regimes to Combat Trafficking in Human Beings. Wien: OSCE. <https://www.osce.org/secretariat/121125>

11. UNODC (2017). Evidential Issue in Trafficking in Persons Cases. Case Digest. Wien: United Nations Office on Drugs and Crime. https://www.unodc.org/documents/human-trafficking/2017/Case_Digest_Evidential_Issues_in_Trafficking.pdf

Стъпки към успешното разследване

Следната визуализация очертава стъпките, които следва да се предприемат за осигуряването на успешно разследване на възможен случай на трафик на хора, след неговото идентифициране. Методът подчертава значението на подходите при разследването, които поставят акцент върху правата и живота на жертвите. Пълната картина на ситуацията следва да бъде изградена чрез използване на различни похвати за събиране на доказателства относно трите елемента на престъплението трафик на хора – обективното деяние, средствата, чрез които то е извършено, както и целта на експлоатацията. Описаните стъпки могат да не бъдат прилагани в предложения хронологичен ред, но следва да бъдат взети под особено внимание с оглед защита на живота и правата на жертвите, както и подвеждането под отговорност на всички предполагаеми извършители.

Осуетете контрола на нарушителя над жертвата и спечелете нейното доверие.

Отделете достатъчно време: осигурете необходимото на жертвата време за размисъл. Използвайте това време за събиране на доказателства от различни източници.

Осигурете безопасността на жертвата и я насочете към подходящите компетентни органи.

Потвърдете показанията на жертвата с фактически данни и писмени доказателства.

**КРАЕН
РЕЗУЛТАТ:**

Извършителите са
подведени под отговорност
за трафик на хора и
жертвите имат достъп до
правосъдие и защита.

○
При необходимост
формируйте съвместен
екип за разследване (в
случаи, засягащи други
страни).

○
По възможност наложете
запор върху паричните
средства и/или имущество
на извършителите и
задействайте процедура
по установяване на техния
произход.

○
Осъществявайте
взаимодействие с други
органи и организации за
защита на жертвите по
време на разследването.

○
Планирайте внимателно
разпитите, формулирайте
подходящи въпроси, за да
гарантирате правилното
интерпретиране на
информацията, която
получите.

○
Приложете
финансово
разследване и
използвайте способности
за проследяване на
паричните потоци.

Контролен лист 1. Идентифициране на трудова експлоатация (за инспектори по труда и други органи)

Инспекторите по труда са в позиция да идентифицират признаци на трафик на хора с цел трудова експлоатацията в хода на своите проверки. Освен това данъчните органи, органите за противопожарна охрана и защита на населението, тези в областта на здравеопазването и безопасността на храните и други органи с контролни функции също са в състояние да разкрият потенциални случаи. Един добре информиран инспектор може да забележи признаци, които поотделно не са уличаващи, но взети заедно могат да доведат до съмнения за престъпна дейност. Признаците, които могат да се забележат в хода на една инспекция по труда, са следните:

- Работодателят забранява на инспектора да разговаря с работниците.
- Работодателят отговаря на всички въпроси от името на работниците.
- Работник не желае да отговаря на никакви въпроси и казва на инспектора да попита работодателя.
- Когато от работник бъде поискан документ за самоличност, се оказва, че той е у работодателя, и/или работодателят го показва на инспектора.
- Работник не може да каже какво е възнаграждението му.
- При зададен въпрос работник съобщава, че си е платил, за да го назначат на работа.
- Фишовете за заплата показват, че възнагражденията на всички работници се изплащат по една и съща банкова сметка.
- Трудовите договори са на език, който работникът не владее.
- На работното място има много хора, чиято смяна вече е приключила според графика на смените. Или на работното място има хора, за които трябва да е почивен ден.
- На работното място има официален график на смените, но действителното работно време е в друга стая (например списък за готвачи в кухнята на ресторанта).
- От работниците не се изисква да работят с подходящата защитна екипировка или условията на труд не отговарят на установените стандарти.
- Изглежда, че хората живеят на работното си място (например в склад или подобно помещение са открити легло/матрак, куфар и/или много лични вещи).
- Работник живее при работодателя си.
- Работници показват признаци на преживян тормоз или недохранване.
- Работник съобщава, че не почива в неработни дни и на празници.
- Работник съобщава, че работи ненормирано или че има проблеми с изплащането на възнаграждението му.
- В земеделско стопанство или друго място, където на работниците е предоставено настаняване в близост до работното място, условията на живот не отговарят на установените стандарти.
- Работниците нямат необходимото разрешително за работа, което ги прави уязвими в случаи на злоупотреба.
- Работник не знае къде в България живее и работи.
- Работник съобщава, че транспортът, осигурен от работодателя, е единственият начин, по който може да се придвижва от и до работното място.
- Съществуват несъответствия между данните, подадени от работодателя към данъчните власти, и отчитането по ведомостта.

По време на проверките винаги е важно да говорите с присъстващите работници и да ги попитате поне за възнагражденията им и условията, при които са настанени. В следващото поле са предложени няколко подходящи въпроса.

Въпроси за служителите

Какво е възнаграждението Ви?

Плащано ли Ви е допълнително за работа надвечер, през нощта или през почивните дни? Плащано ли Ви е допълнително за извънреден труд (ако декларираното работно време е повече от 40 часа седмично)?

Знаете ли колко следва да Ви се заплаща за труда, който полагате, в държавата Ви по местоработата? Можете ли да кажете каква е продължителността на стандартната работна седмица в страната Ви по местоработата?

Трябваше ли да платите, за да Ви назначат на работа? Дължите ли пари на работодателя си?

Каква е продължителността на работния Ви ден?

Има ли график на смените на работното Ви място, където да е записано работното време на служителите? Отговаря ли записаното там работно време на действителното?

Имате ли почивни дни?

Къде живеете и как се придвижвате до работа?

Не забравяйте винаги да помолите работниците да предоставят данните си за контакт!

При възможност беседите с работниците следва да се извършват в отделна стая в отсъствието на работодателя. Той трябва да бъде информиран, че това е стандартна процедура, за да не мисли, че работникът е потърсил органа за инспекция по труда. Трябва да се отбележи, че когато разговаря с инспектор по труда, един работодател, който методично нарушава разпоредбите, може да се държи напълно коректно и дружелюбно и да представи документи, които изглеждат изрядни, дори ако в действителност експлоатира работниците си по различни начини.

Понякога чуждестранните работници трудно се доверяват на властите и не съобщават за неправомерни действия спрямо тях. Възможно е те да не са в състояние да изразят словесно преживяното и да не разбират, че са жертви на престъпление.

Работниците не следва да бъдат притискани да говорят, ако изглеждат уплашени или не желаят да говорят по принцип. Съвсем възможно е да се страхуват, че работодателят или други работници може да ги чуят. Поради тази причина работодателят или колега никога не следва да се ползва като преводач. Ако в хода на проверка възникне някакво подозрение за трудова експлоатация, но работниците и инспекторът не могат да общуват на език, който и двете страни владеят, инспекторът може да поиска преводач по телефона, ако това е позволено съгласно националното законодателство. Винаги е препоръчително инспекторът да даде на служителите данните си за контакт, както и информация относно правата на работниците и възможностите за получаване на помощ (например могат да се раздадат информационни листовки и номера на горещата линия), за да могат те да се свържат, след като обмислят ситуацията. Инспекторите по труда могат да разпространяват например брошури на неправителствени организации, синдикати или институции, предоставящи информация и услуги на работниците мигранти.

Понякога самите работници подават сигнал към компетентните институции. Тези случаи обикновено са свързани със спорове за заплащане. Ако това е така, инспекторът по труда трябва да знае достатъчно, за да поиска допълнителна информация с цел да разбере дали са налице признаците за трафик с цел трудова експлоатация.

Дори ако инспекторът намери доказателства за трафик на хора с цел трудова експлоатация, той трябва да завърши инспекцията без да буди подозрение, че е узнал това. След приключване на инспекцията, той следва незабавно да се свърже с местното/националното полицейско звено за борба с трафика на хора или с компетентната прокуратура. Ако е налице тежък случай или заплаха за живота на евентуална жертва, инспекторът следва да се обади на телефон 112. Трябва обаче да се отбележи, че ако съществува риск (например работниците да напуснат работното място веднага след проверката), следва да се обмисли дали инспекторът да не се свърже с полицията веднага на място. Известни са случаи, например в строителния сектор, при които експлоатираните работници изчезват непосредствено след проверката. Това би могло не само да компрометира едно разследване, но и да лиши самите работници от достъп до средства за правна защита.

Ако събирането на снимков материал няма да привлече твърде много внимание, инспекторът може да направи снимки на условията на живот. Във всеки случай инспекторът следва да документира условията внимателно, в случай че полицията реши да го привлече като свидетел на по-късен етап.

Как следва да се процедира, ако се установят индикатори за трафик на хора или трудова експлоатация?

- Свържете се с местните полицейски органи, като се обадите на спешния телефон 112 и/или на лице за контакт във връзка с борбата с трафика на хора, и/или с прокуратурата и обсъдете допълнителни действия.
- Свържете се с Националната комисия за борба с трафика на хора (<http://antitraffic.government.bg>).
- Свържете се с националната гореща линия за жертви на трафик на хора (<https://080020100.bg/>).
- Свържете се с неправителствени организации, които помагат на жертви на трафик на хора (<https://animusassociation.org/lobirane-prevencia/la-strada/>).
- Информирайте социалните и здравните служби за условия на живот, неотговарящи на приложимите стандарти. Съвместните проверки са възможни, ако преди тях е получен сигнал.
- Подайте сигнал до Националната комисия за борба с трафика на хора, като използвате съществуващия формуляр (<https://antitraffic.government.bg/bg/help>).

Контролен лист 2. Въпроси при разговор с жертвите

Следващият списък с въпроси се основава на примери от проучване на трудовата експлоатация [7] и може да се използва като отправна точка при разговор с жертвите. Важно е да задавате въпроси, които са ясни и лесни за разбиране, в случай че жертвата не желае или не е в състояние да разкаже за преживяното в пълнота.

Наемане

Как научихте за работното място? Как се оказахте на работа там?

Чрез агенция за набиране на работници/служители или чрез посредническа компания получихте работното място?

Трябваше ли да заплатите нещо (например такса за посредничество), за да се получите работното място? Колко платихте и на кого?

Как се сдобихте с разрешение за работа? Кой Ви го издейства? Платихте ли, за да се сдобите с разрешение за работа?

Как стигнахте до [държава по месторабота]? Сами ли си купихте билетите?

Трябваше ли да заемате пари, за да можете да пътувате до [държава по месторабота]? Колко? Откъде заехте парите?

Някой посрещна ли Ви на летището/жп гарата/пристанището и т.н.? Кой?

Трудова дейност

Каква трудова дейност сте извършвали? Къде?

Работата/заетостта съответстваше ли на това, което Ви бе обещано?

Какво беше работното Ви време? По кое време на деня работехте и по колко часа на ден? По колко дни на месец?

Своевременно ли Ви уведомяваха за работното Ви време? Работното време посочено ли беше в график на смените, който е актуален, достъпен и разбираем?

Колко работници бяхте на едно и също работно място?

Какви бяха условията на труд?

Как се държеше работодателят Ви? Как общувахте с него (особено ако не владеят един и същ език)?

Заплашвали ли са Ви (с насилие, депортиране, полиция, загуба на работа и т.н.)?

Работодателят прибегнал ли е до насилие срещу Вас?

Можехте ли да напуснете работата по собствено желание?

Принуждаваха ли Ви да продължавате да работите? Как?

Паспортьт/документите Ви за самоличност у Вас ли бяха през цялото време?

Споделихте ли на някого за ситуацията?

Жилище

Къде пребивавахте/живяхте?

Колко души живяхте на съответното място?

Как бе уредено жилището?

Колко плащахте за жилището?

Бяхте ли доволни от условията за живот?

Смятахте ли, че се налага да плащате прекалено много, за да живеете там?

Как пътувахте до работното си място? (Как стигахте до работа?)

Възнаграждение и трудов договор

Работили ли сте по подписан трудов договор в писмен вид? Само устно споразумение ли имате?

Знаете ли по колко следва да печелите според закона на час/месец?

Как Ви изплащаха възнаграждението (в брой, по банкова сметка и т.н.)?

Колко често Ви изплащаха възнаграждението? Каква беше сумата?

Удовлетворяваше ли Ви възнаграждението?

Възнаграждението отговаряше ли на обещаното?

Трябваше ли да връщате част от възнаграждението си на работодателя?

Получавахте ли обезщетение за извънреден труд? С други думи: получавахте ли допълнително заплащане за работа вечер или през почивните дни? А ако сте работили повече от 8 часа дневно или 40 часа седмично – получавахте ли допълнително заплащане в тези случаи?

Имаше ли някакви преки удържки от възнаграждението Ви?

Успяхте ли да спестите част от възнаграждението си?

Изпращахте ли пари на семейството си в родината си?

Случвало ли Ви се е да работите, докато сте болни? Плащани ли са Ви болнични, в случай че се разболеете? Знаете ли какво да правите или към кого да се обърнете в случай на заболяване?

Притискали ли са Ви да вършите задачи или работа, която не сте искали да вършите/не са били посочени в договора Ви/за които нямате квалификация?

Свободно време

Колко често имате почивни дни? Събираха ли Ви се някога два или повече последователни почивни дни?

Можехте ли да правите каквото решите през свободното си време или трябваше първо да поискате разрешение от работодателя?

Запознахте ли се с местните? (Научихте ли местния език?)

Останахте ли във връзка със семейството и приятелите си в родината си?

Получавали ли сте платен отпуск?

Бихте ли искали да добавите нещо? Желаете ли да направите коментари, свързани с условията Ви на труд, или общи коментари?

